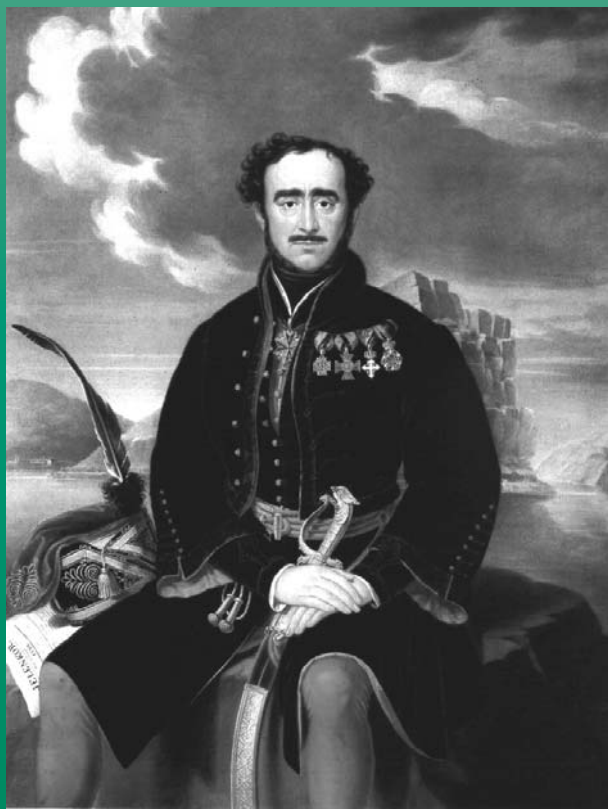

Édes Anyanyelvünk

2010. ÁPRILIS

XXXII. ÉVF. 2. SZÁM

150 éve halt meg Széchenyi István

Schoefft Ágoston:
Széchenyi István a Vaskapunál
(1836)

A TARTALOMBÓL:

Málnási Ferenc:
125 éve született
Kosztolányi Dezső

Nemesi Attila László:
Médiamustra

Balázs Géza:
Szlengszótárregény

Zimányi Árpád:
Fesztiválok földje

Elekfi László:
Szöveghűség és/vagy
világos stílus?

H. Varga Márta:
Kafetéria

Jakab István:
Nagykezdőbetűsítés

Boksay Zoltán:
Ház, ház, házasság

Grétsy László:
Az európai helyesírások
kiskatéja

És: hírek, események,
könyvek, nyelvi rejtvények

Boholytalanító plüss-szívecskéhez

Időnként szeretem lapozgatni a katalógusújságokat. No, nem azért, mert mániákus vásárló vagyok, s nem is azért, mert minden egyes olcsóbb áruért egyik áruházból a másikba szaladgálnék, hanem azért, mert ezekben az ingyenes kiadványokban található rá új szavakra. Hiszen az árucikknek nevet kell adni az azt illusztráló fénykép alá. Az egyik alkalommal a következő ritka darabra találtam: boholytalanító, 2 db ceruzaelemmel működik, ára csak 1199 forint. Nézzük, hogyan is jött létre a *boholytalanító* szó, amely mint eszköz természetesen arra szolgál, hogy a kis szöszöket leszedje a különféle ruhadarabokról. A szótárban a következő alakok szerepelnek: *bolyh*, *bolyhot*, *bolyha*, *bolyhhal*, *bolyhos*, *bolyhosít*, *bolyhoz*, *bolyhozódik*, *bolyhozógép*. Mint látható, a toldalék a *bolyha* birtokos személyjeles és a

bolyhhal határozóragos alak kivételével kötőhangzóval szerepel, például *bolyh + o + z*. A *boholy*

szó egyrészt azért jöhetett létre, mert így nem olyan nehéz kiejteni a fosztóképzős és igenévképzős alakját: *bolyhtalanító*, helyette könnyebb azt mondani, hogy *boholytalanító*. Másrészt egy meglévő tőtípusba sorolódott be, az úgynevezett hangzóhiányos, hangátvetéses névszótövek sorába. Ezek a következők: *pehely*, *kehely*, *teher*. Toldalékos alakjukban *kelyhet*, *pehelyet* és *terhet* mondunk, tehát a *h* és az *ly*, illetve az *r* helyet cserélt. A *teher* német jövevényszó, eredeti alakja *tereh* volt. Emlékezzünk csak Arany Jánosnak A walesi bárdok című balladájára:

*Vadat és halat, s mi jó falat
Szem szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolgál hord,
Hogy nézni is tereh.*

Tehát *tereh* volt, majd *teher* lett, viszont a toldalékos alakban újra jelentkezik a *terhet* alak. Ugyanez mondható el a *kehely* szóról is. A *boholy* viszont nincs szótározva, csak alkalmi szóalakulat egy katalógusújságban – gondoltam, azonban rákeresve az interneten meglepődéssel tapasztaltam, hogy több mint ezer találatot korántsem egyedi kifejezés, sőt vannak egyéb magyar megfelelői, a következők: *ruhaborotva*, *szöszmöszlő*.

Egyébként nemrég olvastam azt is, hogy Valentin-napra mekkora a választék ajándékokban: plüss-szívecskétől bolyhos bilincsig minden kapható. Ez utóbbi esetben biztos szükség is volt a boholytalanítóra.

Minya Károly

TARTALOM

Minya Károly: Boholytalanító plüss-szívecskéhez	2
Málnási Ferenc: „Mostan színes tintákról álmodom...”	3
Nemesi Attila László: Médiamustra	4
Balázs Géza: Szlengszótárregény.	5
Zimányi Árpád: Fesztiválok földje.	6
Büky László: Néhány csöpp magyar művelődéstörténet: <i>kesztyű, jövedelem, nyomtató ló</i>	7
Elekfi László: Szöveghűség és/vagy világos stílus?	8
H. Varga Márta: <i>Kafetéria</i>	8
Jakab István: Nagykezdőbetűsítés.	9
Balog Lajos: Népetimológiásan elferdült településnevek	9
Kökényesi Nikoletta: Beszédes újságcímek	10
Kerekes Barnabás: Szabadság és szabadosság	10
Boszik Gabriella: Színháznevekről – röviden	11
Boksay Zoltán: <i>Ház, házasság</i>	12
Holczer József: Hasonlók, de korántsem azonosak!	12
Grétsy László: Az európai helyesírások kiskatéja	13
Sebestyén Ilona: A szerkesztő közbeszól	14
Czakó Gábor: Nyelvstratégia	14
Pölcz Ádám: www.manyszi.hu	15
Láng Miklós: Repetitio est mater studiorum	16
Hírek – események	17
Pontozó.	18
Keresztretjtvény	19
Új szavak, kifejezések (59.)	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Ífjúsági melléklet 1–4.	

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A II. em.
Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 107.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu
(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.
Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu,

fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt.

és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 200 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai

a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Tagdíj: 1500 Ft/év, tanulónak, nyugdíjasoknak:

1000 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József,

Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),

Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Oktatási és

Kulturális Minisztérium,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alap

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.

Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.

„Mostan színes tintákról álmodom...”

125 éve született Kosztolányi Dezső, és 100 éve jelent meg *A szegény kisgyermek panasza*

„Életem küszöbén ez aggastyán üdvözöl, kitért karokkal, hahotázva az örömtől” – írta a költő nagyapjáról, Bem apó egykori századosáról, aki négy és fél éves unokáját megtanította írni-olvasni, s később angolul is tőle tanult. „Egyszer a török basákról beszél, a piláfról és a csibukról... Egy tavaszi napon, amikor öcsémmel és húgommal künn játszom a kertben, kézenfog bennünket, behív a tisztaszobába, amely teljesen el van sötétítve. Fekete posztóval takart asztalkán gyertyák lobognak. Letérdelpeltet mindhármunkat, és arra kér, sohase feledjük, ma halt meg messze idegenben Kossuth Lajos.”

Kosztolányi Dezső költői világának kialakulásában döntő szerepet játszott gyerekkorának környezete. Meggyőződése volt, hogy az ember csak ott élhet, ahová emlékei kötik, s el nem múló nyomokat csakis a korai évek hagynak a lélekben. „Tanár az én apám. Ha jár a vidéki / városban, gyermekek köszöntik ősz fejét, / kicsinyek és nagyok, régi tanítványok, / elmúlt életükre emlékezve, lassan / leveszik a kalapjukat...”

1913-ban újságcikkben érzeltette ennek a világnak önéletrajzi fogantatását: „Úgy érzem, hogy mindennél érdekesebb a magyar vidék, és mindennél izgatóbb a magyar polgári osztály, amelynek fia és írója vagyok... A vidék a csodák földje...”

A múlt, az emlékezés, a gyermekkor, a játék és olvasmányai vezették el irodalmunk egységes világképű és hangnemű verskötetének megírásához, amely rövid idő alatt hat kiadásban jelent meg, újabb versekkel gazdagítva. Szerzője alkotói fejlődésében meghatározó jelentősége van *A szegény kisgyermek panasza*inak. Határozottan fejezi ki a költő létfelfogásának egyik alaptételét: a gyermekkor úgy értelmezi, mint a teljességet, s azt állítja, hogy a felnőtté válás szegényedést, beszűkülést hoz.

A szegény kisgyermek panasza szereplője, a költő a gyermek álarcát ölti magára, egy gyermeket állít a középpontba, az ő perspektívájából mutatja a világot és önmagát, hiszen az olvasó tudja: az álarc mögött felnőtt rejtezik. Titokzatosabb, féltetesebb, jelentőségteljesebb lesz számos hétköznapi, felnőtt számára figyelmet sem érdemlő dolog. Tipikus gyermeki helyzetekről kapunk képet: lázas betegséget, a doktor bácsit, az iskolát, a színes tintákat, a „vásott ördögök” játékait, sakkozást, az esti imádkozást, a reggeli ébredés örömét stb. A válogatott mozzanatok között személyes emlékfoszlányok – utazás apával, anyuska fiatalon – is előkerülnek a saját gyermekkorából. Kosztolányi szakított a gyermekábrázolás tradíciójával, a maga természetességében jeleníti meg a fájdalmat, a tragikumot, a gyermekvilág sokszínűségét.

Látszólag a pillanatnyi benyomás az indító – „Mint aki a sínek közé esett” –, s ez a szeszélyes játék a halál élményével, az emlékképek halmozása egyben ars poetica is: a költészet feladatát a sokszínűségben és a pillanatban megragadható örök keresésben látja, a szépségben, a hétköznapi varázslatban: „...a bús idő rohog fejem fölött, / és a halál távolba mennydörög, / egy percre megfogom, ami örök, / lepkéket, álmot, rémest, édeset.” Később pedig: „Hagyjatok szaladni még, / tündérekbe hinni, / fehér csészéből szelíden / fehér tejet inni.” (...) „Most mint a léggömb, szállani szeretnék. / Mily csiklandó és édes és ravasz / a zöldbe bújni s enni a cseresznyét. / Cseresznyepiros, zöldarany tavasz.”

A vers formavilágában négy irányzat jellegzetességei mutathatók ki: szecesszió, impresszionizmus, szimbolizmus és expresszionizmus.

Néhány példa a jelentésátvitelre, névátvitelre alapozott szóképek közül. Emberi érzéssel, cselekvéssel, tulajdonsággal felruházott dolgok, természeti jelenségek megszemélyesítve jelennek meg: „a bús idő rohog fejem fölött”, „szomorkodik a vén jegenye-szál”, „a vén akácok látnak s megijednek”, „Figyelve áll őrt a sok tarka báb”.

Máskor hasonlatok világítják meg a gyermeki világot: „kis ágyamon, mint egy bús, barna bárkán”, „olyan a kertünk, mint a temető”, „Akárcsak egy kormos szénégető, fekete az apám és szigorú”, „Olyan tudós, erős, akár az Isten”, „Ilyenkor a szobánk mint a sziget / körötte a hideg lég, mint a tenger.”

Szintén a gyermekvilág boldog tarkasága jelentkezik a minősítő és értelmező jelzőkkel teletűzdelt *Mostan színes tintákról álmodom...* kezdetű versben: „És akarok még sok másszínű tintát, / bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat, / (...) és kellene még aztán millió: / tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke, / szemérmes, szerelmes, rikító, / és kellene szomorú-viola / és téglabarna és kék is, de halvány, (...)

És akarok még égő-pirosat, / vérszínűt, mint a mérges alkonyat, / (...) arany-imát írnék az én anyámnak, / arany-tüzet, arany-szót...”

Így emlékezzünk Kosztolányi Dezsőre, aki rácsodálkozott az emberi lélek rezdüléseire, s vallotta, hogy „az író, aki igazán teremt, elének tárja a dolgokat, s eltűnik mögöttük. Semmit sem magyaráz. Azzal hat, hogy amit művel, az érzékletes. Hasonlít az alkotó természethez. Az sem okoskodik s fecseg. Csak van. A patakhoz nem járul széljegyzet. Az erdőnek nincs díszítő jelzője. Aki igazi elbeszélő, a felületeket mutatja, s alatta az élet mélységét. Mindent tud, de erről hallgat” (*Katé az írásról*).

Málnási Ferenc

Mostan színes tintákról álmodom.

*Legszebb a sárga. Sok-sok levelet
e tintával írnék egy kisleánynak,
egy kisleánynak, akit szeretek.
Krikszkrakszokat, japán betűket írnék
s egy kacskaringós, kedves madarat.
És akarok még sok másszínű tintát,
bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat,
és kellene még sok száz és ezer
és kellene még aztán millió:
tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke,
szemérmes, szerelmes, rikító,
és kellene szomorú-viola
és téglabarna és kék is, de halvány,
akár a színes kapuablak árnya
augusztusi délkor a kapualján.
És akarok még égő-pirosat,
vérszínűt, mint a mérges alkonyat
és akkor írnék, mindig-mindig írnék,
kékekkel húgomnak, anyámnak arannyal:
arany-imát írnék az én anyámnak,
arany-tüzet, arany-szót, mint a hajnal.
És el nem unnám, egyre-egyre írnék
egy vén toronyba, szünes-szüntelen.
Oly boldog lennék, Istenem, de boldog.*

Kiszínezném vele az életem.

1910

Nem mondd?

Vacsorázni készülnek a „celebek” (vagy kicsit elegánsabb, már-már tiszteletet parancsoló változatban: „celebritások”), így szórakoztatva a nagyjérdeműt. A műfaj neve: gasztroreality, azaz főzős valóságshow. Az egyik celeb – ő „megasztár” – pikáns kis ajándékot (piros női alsót) hoz az est háziasszonyának, egy nagyon sovány (akt)modell celebnek. Azt mondja a modell: „Jézusom, ezt nem mondd...” Pedig a megasztár nem is mondott különösebben semmit, csak átadta a nem túl ízléses csomagot, s aztán zsebre dugta a kezét.

Érdekeselek a társalgási divatfrázisok. (Meg az is, kik kapják fel és terjesztik őket.) A történetkezdő „Ne tudd meg!”-et például körülbelül úgy kell érteni, hogy „Figyelj ide, érdekeset fogok mondani”. A „nem igazán” jelentése gyakran ironikus ’nem’, míg az „az egy dolog”-é (többé-kevésbé fölényes, nagy-képzű attitűddel), hogy ’az semmi, nem érdekes’. A „Nem mondd...” pedig a főnti megnyilatkozásban nagyjából annyit tesz: ’Nahát!’, ’Még ilyet!’, vagyis amolyan rácsodálkozás az ajándékra. Nehéz is volt rá mit felelni. Azt ugyanis mégsem válaszolhatta a megasztár, hogy „De, mondom”.

A hétköznapi beszélgetésekben úgy két éve tűnt föl nekem a „Nem mondd” nyelvi fordulat. Eleinte a partnerrel való érzelmi azonosulást kifejező énmegjelenítési törekvést véltem benne fölfedezni, majd egyre többször iróniát („Nem mondd...” – hiszen mindenki tudja). Mivel e két beszélői jelentés egymás mellett él, mindig elbizonytalanodom, ha hallom, éppen melyikre is gondoljak. Egyáltalán nem mindegy ugyanis, hogy érzelmileg megerősítenek vagy éppen fricskálnak. A Tisztelt Olvasó is így van vele? Nem mondja!

Kriszta, Kati

„Kriszta”, „Kati” és „Marcsi” valamiért nem szeretik a keresztnevük teljes, hivatalos formáját. Becézni kell őket. Igazán megszokhattam volna az elmúlt évek során, mégis nézőként, hallgatóként – főleg a közszolgálatban és a „komoly” műfajokban – valahogy még mindig berzenkedem ez ellen, hiszen kik is ők? D. Tóth Krisztina (MTV1, *Híradó*), Mátyus Katalin (Kossuth rádió, *Krónika*) és Borbás Mária (Hír TV: *Arcok a lifiben*, *Értéktüntetés másként* stb.). Ilyen bizalmas viszonyban lennének velük? Tartozik az miránk, miért nem tetszik nekik az anyakönyvezett nevük? S ha nekünk történetesen úgy tetszik, ahogy nekik nem tetszik?

Meg aztán néhány szót az egyenlő bánásmódról: férfi kollégáik, teszem azt, (Nika) „Gyuri”, (Rábai) „Bali” és (Ókovács) „Szilvi” megethetnék-e ugyanezt? Ugye, milyen furcsa lenne, mondjuk, a képernyőn kiírva? Más a helyzet persze Komlós „Juci”-val, Kovács „Kati”-val vagy Gubás „Gabi”-val – ők művészek, nekik jól áll. Mint ahogy – egyéb okból: ez ugyanis a védjegyük a bulvárbán – „Norbi”, „Zolee” vagy „Tilla” is elfogadhatók a maguk helyén. A közszolgálati „Galamb” (Galambos Péter, M1, *Kultúrház*) ismét más eset, de őt az utóbbi időben nem láttam.

Átverés

Bár „A tévé ügyvédje” a műsor internetes oldalán közölt információ szerint bizonytalan időre lekerült a képernyőről, sokunk fülébe cseng még szlogenje: „Ne hagyják magukat becsapni, átverni, megkárosítani!”. El kell ismernem, igen hangzatos így, együtt ez a három rokon értelmű főnévi igenév: *becsapni*, *átverni*, *megkárosítani*. Kár, hogy az „átverni” a közszolgálati televíziózás nyelvi bulvárosodásának példája is egyben. Különbösen lassan azt vesszük észre, egészen bevett fogalmazásává válik – és nemcsak a bulvársajtó hírszövegeiben –, hogy „átverte”, „kirúgták”, „lenyúlta”, „betett neki”...

Miért, miért nem, szinte biztos voltam benne, hogy „A tévé ügyvédje” szlogenjét maga a műsorvezető, Juszt László találta ki. A fogyasztóvédelmi magazin ugyanis mindig a néző pártján állt: leleplezett, szembesített, tetemre hívott. A műsorvezetőre a szokimondó, igazságosztó, provokatív, lehengerlő fellépés, az ellenérvekkel szembeni kétkedő attitűd volt jellemző. Ehhez pedig stílusában valahogy illett a szememben az „átverni”. Mivel a denotatív jelentés síkján gyakorlatilag nincs különbség

MÉDIA-MÚSTRA

NEMESI ATTILA LÁSZLÓ

a *becsapni* és az *átverni* között, ésszerű azt gondolnunk, hogy a két kifejezés különböző nézői csoportokat igyekezett megszólítani: az utóbbi érzelmileg jobban bevon (konnotál), felidéz hétköznapi élményeket, élethelyzeteket, tette buzdít stb.

Hogy kíváncsiságomat kielégítessem, 2008 őszén írtam egy e-levelet a szerkesztőségnek. Hamar érkezett is kérdéseimre a válasz az MTV vezető szerkesztőjétől, Kállai Lajostól:

„1. A szlogent Juszt László találta ki egyedül, még a műsor indulásakor. Elmondta, kérdezte a véleményünket, mindenki azt mondta, hogy jó, hát maradt.

2. Azért használjuk a két azonos kifejezést, mert megítélésünk szerint stílusértéke van.”

Stílusértéke persze minden nyelvi kifejezésnek van, ahogy stílusérzéke is minden nézőnek. Ki-ki eldöntheti tehát, tetszik-e neki az „átverni” a köztelevízió egyik nagy nézettségű műsorának sokszor ismételt szlogenjében.

Jóban Rosszban

Ezerszázadik részéhez közeledik az egyik földi sugárzású kereskedelmi tévécsatorna hazai gyártású szappanoperája – mire mostani műstrám eljut a Tisztelt Olvasóhoz, talán már azon is túl jár. Éppen ideje hát szóvá tenni, mielőtt a nézőközönség helyesírása végképp elbizonytalanodna, hogy a sorozat címe helyesen *Jóban-rosszban* lenne, nem pedig a nap mint nap látott *Jóban Rosszban*, amint azt az alkotók (nem tudni, milyen megfontolásból) ránk erőltetik, s a műsorújságok persze szolgáiban átveszik. A hiba feltűnt a Wikipédia nevű internetes szabad enciklopédia cikkírójának is, aki külön kis keretben figyelmeztet: „Ezt a címet hivatalosan a fenti alakban írják. A magyar helyesírás szerint azonban az alábbi forma lenne a helyes: *Jóban-rosszban*”. Szóval „hivatalosan” *Jóban Rosszban*... Akkor bizonyára a korábbi főcímdal szövegét is így kell hivatalosan idéznem: „A mélyben vagy fenn a csillagokban, együtt leszünk jóban Rosszban”. Mert, ugye, a „J” csak címkezdő volta miatt nagybetűs, a „Rossz” viszont lényegénél fogva... Kreatív nyelvi megoldásnak, azt hiszem, elég lett volna a szív alakú B betű a logóban.

Nagyítás

2009 decemberében új közéleti-kulturális hetilappal gazdagodott a honi sajtópaletta. A címe: *Nagyítás*. Az első nyilatkozatokból egy társadalmi, politikai kérdésekkel is élénken foglalkozó, értékszemléletében konzervatív irodalmi folyóirat képe bontakozik ki előttünk, amely kimondva-kimondatlanul az *Élet és Irodalom* (ÉS) vetélytársa kíván lenni a kulturális lapok piacán.

De miért „Nagyítás”? – néztünk odahaza kérdően egymásra, amint a hírt meghallottuk. A többek között Csoóri Sándor eszmei támogatását is élvező főszerkesztő, Csontos János beköszöntő vezércikkében elegendő magyarázatot ad Julio Cortázar azonos című regényére és Michelangelo Antonioni abból ötletet merítő, Arany Palma-díjas (Cannes, 1967) filmklasszikusára hivatkozva. A film egy fényképészről szól, aki egy nap véletlenül lefotóz a parkban egy jelenetet, s csak utóbb, a kép nagyításából derül ki számára, mit is vett lencsevégre. A „Nagyítás” tehát fényképész-metaphora és irodalmi-filmes utalás. Szellemi rokona, a gondola.hu stílszerűen így üdvözlí az új orgánomot: „Hajrá, Nagyítás, gyűjtsd és szórd szét a fényt a te optikád-dal!”.

Ez rendben is lenne. Csakhogy a *nagyítás* szónak van egy zavaró népnyelvi-irodalmi mellékjelentése, a ’túlzás’, ’nagyotmondás’. Ismerve a hazai értelmiségíri erőteret, nem nehéz megjósolni, hogy a *Nagyítás* bírálói hamar felfedezik majd az élcelődő szójátek lehetőségét: „a *Nagyítás* már megint nagyít”, azaz túloz, elrugaskodik a valóságtól. Cortázar ide, Antonioni oda – nem tartom emiatt túlzottnan szerencsésnek a címválasztást. Igaz, ha a hetilap olyan színvonalas lesz, hogy neve rövid idő alatt fogalomává válik, nemigen kell később féltetni a köz-helyes élcelődéstől. Kívánom, hogy így legyen, de azért a címet – biztos, ami biztos – hamar megváltoztatnám...

Szlangszótárregény

BALÁZS GÉZA

A nyelv alulnézetben

László-Bencsik Sándor író és szociográfus ismert, sikeres színműve a Történelem alulnézetben. Ennek nyomán a szlang meghatározása akár ez is lehetne: a nyelv alulnézetben. A nyelv az aluljáróban, a becsületsüllyesztőben, a becsület-süllyesztő háta mögött, a kukoricásban, az iskolaudvarban, a déli buszon vagy a focimeccsen. Azt is mondják: most lemegyünk egy kicsit szénlefordóba. És sokan vissza se jönnek.

A szlangnak és a vulgáris beszédnek van létjogosultsága. Kacagni jó! Odapörkölni jó! A szlang a világnak komikus, ki-nevetni való oldalát mutatja. A népi nevetéskultúra (Bahtyin) része. Ezért érdekes.

Van benne alkotás. Van benne látatás. Sőt sokszor nagy-nagy meglepetés. Hát ilyen nincs! De mégis van! A szlang a szókimondás gyönyöre. Van benne tabutörés: én ezt is ki merem mondani, sőt még ennél is többet. Mutassatok egy tilalomfát, rögtön kivágom. A tabuk lényege, a kimondás korlátozása. Ehhez képest van mércéje a kimondásnak. A köznyelvhez képest van jelentősége, értelme a szlangnak. Ha nem lenne köznyelv, nem lenne szlang sem.

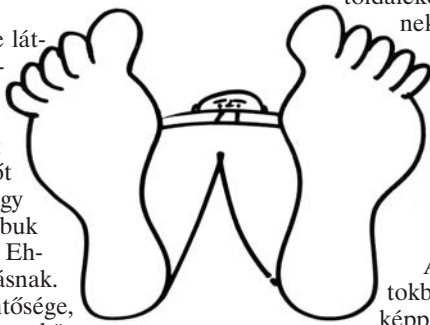
A szlang első kutatói bátortalanul mondták ki: van benne valami! És óvatosan vagy merészen beszámoltak a tolvajnyelvről, a börtönnyelvről, a „pesti” nyelvről (Bárcki Géza), az 1960-as években az ifjúsági nyelvről (Kovalovszky Miklós), később a farmernyelvről (Koltói Ádám), valamint a szocializmus kori graffitiről, tetoválásokról.

A mai szlangkutatók (már csöppet sem tabutörősen) azt mondják: csak ebben van valami! Maradjunk annyiban: van benne valami, de azért néha facsarja az orrunkat, megviszketeti a tenyerünket, fölkelte bennünk az alvó oroszlánt.

Mindenki a saját ifjúkorának szlangját viszi tovább. Előbb-utóbb megszelídíti, esetleg le is vetkőzi. Akinek megadatik, felnőttkorában a saját fiatalokának szlangszótárát írja meg. Nosztalgikus mozzanat. Egy szlangszótár tragikusan rossz, ha már ismerjük a benne levő szavakat, kifejezéseket. És minden szlangszótárt elér a végzete, elfeledett vagy ismert szavak tárháza lesz.

Újszlang

Nyelvész Józsi szlangblogjában (www.szlangblog.hu) összegyűjtötte, megalkotta jelenkori saját szlangszótárát, sokak szlangszótárát. Most pedig könyv alakban is megjelent. Mondhatjuk, hogy eddig volt ősmagyar, középmagyar, újmagyar szlang, ez pedig itt a mai magyar (némi újmagyar maradvánnyal meg beütéssel). Tehát vannak benne ősi szlangszavak, de a többség mégis a legutóbbi húsz év termése. Rendszerváltó szlang. Benne van az a bizonyos „másik Magyarország”, a „mutyivilág”, a munkanélküliség, a lecsúszás, a pia, a drogozás, a netezés, az iwiwezés, a divat, különféle testnedvek, és persze szex szex hátán. A szlang világképe excentrikus (különcködő, eredetieskedő, csapongó, szertelen), és ez a szlang főként: szexcentrikus. Kitehető a könyvre a „Csak 18 éven felülieknek!” felirat, ám akkor jobban fog fogyni (pult alól vagy újságpapírba csomagolva). A felirat egyébként jogos lenne: ezt a szlangot föltehetően csak a 18 éven felüliek nem ismerik... Az „aluliak” föltehetően unni fogják, illetve csodálkozni fognak, hogy ilyet kinyomtatnak ezek a csókák?

Foszlányokban elért engem is ez az újszlang. Megfigyeltem, hogy egybefüggően főleg a mai tizen- és huszonévesek használják. Mind a rendszerváltás utáni korszak gyermekei. Kiragadott részleteit, jeles darabjait persze mások, mondjuk a szülők is ismerik.

Ebben a szlangban is vannak megnevezések (*deákos*, ez ugyebár nem a diák jelzője, hanem a húszezer forintos), meglepő szóösszetételek (*gyikarc*, *könyvsérő*), újfajta túlzások (*überfasza*), új igék (*kockul*), meghökkenítő igekötős igék, némelyik nyelvtörténeti tanulsággal (*berománul*, *bepuszil*, *legyak*, *leoffol*, *megcápásodik*), túltoldalékolások (*macikákok*), a nyelvi logikának elsőnek ellentmondó szerkezetek (*gyorsba kell*, *nem gyenge*, *okosba* = trükköket bevetve), újfajta rövidítések (*esó*, *hvcs*, *kam*, *vok*), valamint újdonság a sok helyen felbukkanó cigány etnikai beszéd. S némi „régiség”: *csoró*, *dzsál*, *fater*, *késdobáló*, *lekáderez*, *númand*, *nyikhaj*.

Szótár + regény

A szlangszótár különlegessége a példamondatokban összekapcsolható háttértörténet. Voltaképpen nem is pusztán szlangszótár, hanem szlangszótárregény. Az esemény a rendszerváltás (*genszerváltás*, *módszerváltás*, *gatyaváltás*) utáni Kenyában, azaz Komárom-Esztergom megyében játszódik. Ismerős, létező helyek (Egom, Embánya, Tokod) és figurák (*partiarcok*) bukkannak fel és köszönnek vissza benne, s a címszavak mozaikjaiból előködlik egy mai, folytatásos történet (nevezhetjük szappanoperának vagy kibeszélőshow-nak is). Mindenképpen összehangolt írói játékról van szó, s nem lepődnek meg, ha Nyelvész Józsi még másféle alakban, identitásban is elénk lépne. Sem valódi nevét, sem arcát nem ismeri senki. Hol írországi, hol németországi vendégmunkásként jelentkezik be a neten, szerintem nemcsak lélekben és neten van jelen, gyanítom, hogy írásból él, és mellékesen, inkognitóban gyártja a szlangszótárregény újabb jeleneteit (marketingfogás).

Modoros

Megjelenésében, viselkedésében, beszédstílusában erőltetetten megnyerőnek tűnni próbáló, ugyanakkor eufemisztikus, finomkodó és idejétmúlt gesztusokhoz zavaróan ragaszkodó.

Nem tudom, minek modoroskodik az idióta.

Nagyon modoros a Kálmán farmermellénye.

„Össznépi gyömöszke”?! Hogy mondhat valaki ilyen modorosat!

(Nyelvész Józsi: Szlangblog. Ha érted, hogy mondom. Silenos Kft., Budapest, 2009.)

A szlang a társadalomban

A szlang „szlanges” meghatározása: lemegyünk szénlefordóba. Persze ne feledjük: a becsületes szénlefordók le s föl járnak. Előbb le, azután föl. A végén mindig visszatérnek a felszínre. Mostanában azonban sok a szénlefordó, sokan mennek le, de kevesen jönnek vissza. Csak lapátolják a sok b+ -et, nem paráznak, de nem is akaróznak nekik följönni a fényre.

Ezen én egy kicsit elgondolkoznék. Addig is eltolom a biciklit.*

* A Szlangblog című könyvhöz írt előszónak lapunk számára átdolgozott változata. **A szerk.**

M
I
É
R
T
É
R
D
E
K
E
S
?

Fesztiválok földje

Ünneplő ország lettünk. Egyre-másra rendezik hazánkban a fesztiválokat, és ez a latinra visszavezethető nemzetközi szó eredetileg ünnepet jelentett. Nyelvünkben nem is olyan régi: etimológiai szótárunk tanúsága szerint a 20. század közepén vettük át – bármily meglepő – valószerűleg orosz közvetítéssel. Az utóbbi évtizedekben viszont már főleg angol és német hatásra vált gyakoribbá. Először a művészetekhez köthető rendezvénysorozatok jelölt: *filmfesztivál*, *rockfesztivál*, *dzsesszfesztivál*, *tavaszi fesztivál*, *színházi fesztivál*. Negyven évvel ezelőtt rendezték a woodstocki rockfesztivált, amely Déry Tibort a Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról című regény, illetve zenés játék megírására ihlette. A zenei programok között már évtizedekkel ezelőtt fogalomként vált a *Kalács-fesztivál*. A kör tovább bővült, manapság ilyenekkel is találkozunk: *fűvősfesztivál*, *gitárfesztivál*, *hárfafesztivál*, *utcazene-fesztivál*.

A *fesztivál* szótáraink, kézikönyveink tanúsága szerint korábban országos vagy nemzetközi jelentőségű rendezvényt jelölt, s mint láttuk, kivétel nélkül mindegyik kulturális vonatkozású. Eltávolodva, sőt elszakadva utóbbi sajátosságától, manapság erőteljes jelentésbővüléssel hovatovább mindenféle ünnepi rendezvényre, találkozóra, vásárra alkalmaz-

„tökéletes tökételek sütő-főző versenye”

zák. A vendégforgalom növekedését szolgáló fesztiválok sokszor a helyi jellegzetességekhez kapcsolódnak, mint az immár hagyományosnak mondható *cseresznyefesztivál*, *körtézfesztivál*, *szilvafesztivál*, *sörfesztivál*, *borfesztivál*. Az enniivalók sorának azonban koránt sincs vége: *diőfesztivál*, *krumplifesztivál*, *kukoricafesztivál*, *lecsőfesztivál*, *levendulafesztivál*, *mézfesztivál*, *sütőtökfesztivál*, *sőt: birkafőző fesztivál*. Ne hagyjuk ki a halakat se: *gardafesztivál*, *keszegfesztivál*, *pisztrángfesztivál*, *süllőfesztivál*. Lépést tarthatunk a kordivattal, mivel van már *bioétel-fesztiválunk* is. Egyedi szóösszevonás a *gasztrófesztivál*, előtagja más összetételekből már ismert (pl. *gasztronómia* = szakácsművészet), ebben a formában mégis újdonság. Szójátékon, valamint kétféle olvasaton, úgynevezett szóhatár-eltolódáson alapul ennek a rendezvénynek a figyelmet érdemlő jelmondata: *Íz! Lelj!* Igazán korszerűen akkor fogalmazunk, ha témánk kapcsán *kulináris* (konyhai) élményekről beszélünk, ahogy a hirdetésekben is olvashatjuk. A latin szó angol hatásra újult meg nyelvünkben.

Az ötletek tárháza kifogyhatatlan, újabbnál újabb fesztiválokat találunk a 2009-es rendezvénynapotárban: *falusi ízek fesztiválja*, *sajt- és túrófesztivál*, *libamájfesztivál*, *fehérpecsenyék fesztiválja*, *perecefesztivál*, *borkirálynő- és pálinkakirálynő-fesztivál*. Paradoxonnak tűnik az *igrifesztivál*. Különösen gazdag a Somogy megyei kínálat, itt rendezték meg többek között a *nyáron sült falatkák fesztiválját*, a *kukoricás ételek fesztiválját*, a *tüzes lecsőfesztivált* és a *csuszafesztivált*. Ugyancsak a megyéhez kötődik a *szárnyas ételek ünnepe*, a *kalácskarnevál*, a *pogácsasütő viadal* és a *káposztáünnepe*. Úgy látszik, a fesztiválok megnevezésének egyhangúságát oldva, az ötletgazdák másutt is igyekeztek változatosabb címekkel élni: *aratőfalatok ünnepe*, *molnártalálkozó*, *mandulás napok*, *kertművészeti napok*, *születi vigasságok*, *őszközöntő multságok*, *völgykavalkád* (Kapolcson), *lecsőfőző kavalkád*, *homokháti sokadalom*, *prószaparádé* (a próza kukoricalisztből készült tészta- és lepényféle). Ötletes elnevezések a kulturált borfogyasztást népszerűsítő rendezvények között is akadnak: *bormajális*, *borzongás*, *borzággyűlés*, *bornapok*, a *kényelű virágzás ünnepe*. Nagyon hangulatos a *csintalan palacsintanap*, és ugyancsak szójátéokra épül a *tortúra*: az étkezésre utaló *tor* és a *túra* összetétele. Ám egybeírva – jelentése miatt – mégsem a legszerencsésebb. Szójátékkal összekapcsolódó alliterációra épít a *töklámpás-fesztivál* és *tökéletes tökételek sütő-főző versenye*, s hangzásával tűnik ki az *őszi ászok*

fesztivál. Megragadja képzeletünket a *sárkányok napja* és *madárjlesztő-kiállítás*.

Külön csoportot alkotnak azok a rendezvények, amelyekben a tulajdonnév – földrajzi, illetve személynév – valamilyen módon beleépül a megnevezésbe, vagy összefüggésbe hozható vele: *Orosháza fesztivál* (alcíme: *a puszta ízei*), *Tenkesalja fesztivál*, *Haydn-fesztivál* Fertődön, *kocsitoló fesztivál* (természetesen a dunántúli Kocs településen), *tiszavirág fesztivál* Szolnokon, *alföldi betyáréltető fesztivál*, *Nádasdy történelmi fesztivál* Sárváron, *Berek fesztivál* Berekefűrdőn és *fürdőfesztivál* Harkányban. A *fesztivál* helyett másféle, színesebb köznévi utótagokat is találunk ebben a csoportban: *szentgotthárdi történelmi napok*, *váci világi vigalom*, *klastromdombi pincenapok*, *hajdúhadházi torzsás* (azaz káposztás) *napok*.

Bővebb magyarázatra szorul a szombathelyi *Bloomsday összművészeti fesztivál* angol fantázianeve: James Joyce Ulysses című regényében a főhős, Leopold Bloom édesapja a dunántúli városban született, innen ered a cím ötlete. Az angol szavaknál maradvány, csak a bennfenteseknek világos az *off-road fesztivál*: nem más ez, mint a terepjáró gépjárművek bemutatója. Az angol *off-road* arra utal, hogy a jármű útatlan utakon (szó szerint: az úton kívül) is képes közlekedni.

A fesztiválok, pontosabban maga a *fesztivál* szó kezdi kinőni kereteit. Helyette ugyanis további idegen formák jelennek meg, mindenekelőtt a németből (és/vagy az amerikai angolból) átvett *Fest*. Ha bárkinek ellentétese lett volna az eddigiekkel szemben, vajon mit szól a következőkhöz: *Bike Fest* (kerékpárosok találkozója), *Hungaroringfest* (autósok találkozója), *SzeptemberFeszt* (kulturális rendezvénysorozat). A vécési káposztát újabban *káposztafeszt* elnevezéssel ünneplik. A *Regimentfest* alcíme minden fontosat elárul: *nemzetközi díszelő és katonazenekari fesztivál*. A *sárvári vármeeting* szintén megérdemli a körülírást: *nemzetközi motoros találkozó és rockfesztivál*. Maradjon kommentár nélkül a *lőshow* (komáromi lovas bemutató) és a *hóshow* (sport-, kaland- és élménynapok).

Már eddig is láthattunk többszavas, bonyolult kifejezéseket, s a következő is tanulságos: *hőlégballonverseny és fieszta*. A *fesztivál* helyett itt a szó spanyol változatával találkozunk, s ez a forma másféle hangulatot sugall, mint a korábbiak. A *fieszta* népiünnepélyt jelöl, s a bikaviadalhoz is kapcsolható. A szó hangalakjával kiválóan szemléltethetjük, mennyire hasonlítanak egymáshoz a nagy európai nyelvekben a latinból átvett *festivális* rövidült utódai: a németben *Fest* (kétszáz éves múltat tekint vissza az ismerős *Októberfest*), az angolban *feast* és a spanyolban *fiesta* – mind közeli rokonok.

Mivel magában is külön téma a fesztiválok nevének helyesírása, e helyütt nem térünk ki a részletekre. Az eddigiekből talán kiderült, hogy e cikk szerzője egységesítette az írásmódokat, és következetesen megmaradt a csupa kis kezdőbetűs megoldásnál. Valójában – az erősen ingadozó formák között – a végig nagy kezdőbetűs változatok voltak túlsúlyban.

A sok-sok rendezvényt áttekintve kirajzolódik előttünk a *fesztivál* jelentésének módosulása. Míg korábban főként kulturális, elsősorban zenei eseményekre utalt, manapság javarészt az étkezés és a kulturált italfogyasztás változatos, ötletes eseményeit nevezik meg ezzel a korfeszítő divatszóval. A nevekben is tükröződik nyelvváltozásunk általános jellemzője: közöttük szép számmal vannak hosszabb, bonyolultabb alakulatok is. Vajon meddig tarthat a fesztiválok divatja? Terjedése nyelvünkben egyelőre nem ismer határokat: tavaly augusztus 20-án az új kenyér ünnepe helyett egy helyütt már *kenyérfesztivált* rendeztek.

Zimányi Árpád

Néhány csöpp magyar művelődéstörténet:

kesztyű, jövedelem, nyomtató ló

BÜKY LÁSZLÓ

Nemritkán bizonyos tárgyi tudás szükséges egyes kifejezések használatához, különben a megfogalmazás könnyen értelmetlenné, ízléstelenné vagy nevetségessé válik, és persze a megfogalmazóról is számára nem kívánatos vélemény alakulhat ki. Igaz: senkinek a feje sem káptalan, mégis a közműveltség egyes elemeinek hiánya vehető többnyire észre.

Olvasom, hogy „A tárgyalást követő nemzetközi sajtótájékoztatót a két fél nyílt kesztyűvel vázolta nézeteit a kétoldalú konfliktusról”. A magyar és szlovák közéleti személységek, akikről szó esik, nézeteiket aligha festővásznon ábrázolták kímélve kezüket a festéktől. Nem is gondolhatni erre, mert általános fordulat nyelvünkben a *vázol valamit* szerkezet ebben az értelemben: 'vázlatosan előad'. Ám hogyan kerül ide a „nyílt kesztyű”? Bizonyára a *nyílt sisakkal* (*harcol, küzd*) szerkezetre gondolt az idézet írója. Aki szóbeli vagy írásbeli küzdelemben, vitában feltárja meggyőződését, szándékát, céljait, az *küzd nyílt sisakkal*. Petőfi Sándor nyelvhasználatából is lehet idézni rá példát. A költő párbajra hívta szekundánsaival azt, aki, amint írja, „a kiskunsági követséget elrabolta” tőle. Az ügyel kapcsolatban írja egyik levelében, hogy Nagy Károly néhány napja „nyilvánosan merete írni, hogy ha bajom van vele, ki a sikra *nyílt sisakkal*, ő semmiben sem hátrál előttem”. Petőfi a középkori harci helyzet ismeretében alkalmazza a kifejezést, bár természetesen már ő is átvitt értelemben: 'nyíltan, szemtől szemben'. A középkorban a páncélhoz, vagyis a fémből készült hadi öltözethez kétféle sisakot használtak. Volt az idők folyamán nyílt sisak, amely csak a fejtetőt és a tarkót borította, és volt zárt, amely elől ellenzővel vagy rostéllyal volt ellátva. Az utóbbi fajtát viselte Arany János Toldija, akit, miután legyőzte a cseh bajnokot, felszólított a király: „Bajnok, nyisd fel sisakodat, / Mondd neved s mutasd meg arcodat”. Az Arany művét az általános iskolából ismerők azt is tudják, hogy a párviadal előtt Miklós úgy megszorította a cseh tenyerét, hogy annak vaskesztyűje összelapult, és kihasadottak ujjai. – Van nyelvünkben *felveszi a kesztyűt* ('elfogad valamilyen kihívást') és *megtanít valakit kesztyűbe(n) dudálni, füttyülni* ('emberségre tanít') szólás is, ezeknek más a művelődéstörténeti háttere. Amint a *nyílt lapokkal játszik* ('nem titkolja szándékát, tervét') kifejezésnek is.

Hallom, amint egy országgyűlési képviselő követendő példaként említi társainak, hogy Széchenyi István annak idején „egyévi *fizetését* ajánlotta” az akadémia (pontosabban a Magyar Tudós Társaság) megalapításához. Manapság sokaknak a jövedelme a *fizetés*, azaz a 'munkáért rendszeresen folyósított pénzösszeg'. XIX. századi történelmünk e nagyja azonban nem abból élt. A sárvári és felsővidéki Széchenyi gróf birtokai egy esztendei *jövedelmét* ('bármely forrásból származó bevétel') adta a magyar nyelv ápolására létrehozandó intézmény céljára.

„A nyomtató lónak nem kötik be a száját” – tartja a közmondás, amelynek *nincs bekötve a szája* vagy *nem lehet a száját bekötni* szerkezetekkel is van változata. A mondanás a hajdani paraszti munka egyik folyamatával kapcsolatosan született. Az aratáskor kékébe kötött gabonából a szemet a XIX. század elejétől általában lovakkal nyomatták ki, korábban szarvasmarhákkal a szérún, a nyomtatás munkahelyén. A szérú földjét megtisztították a növényzettől, el-

egyengették, megöntözték, pelyvával meghintették, vagy marhatrágyás agyaggal tapasztották. Végül ledöngölték: lovakkal, kocsival járatatták. A kibontott kékéket úgy terítették le a szérún, hogy a kalászkok ne vízszintesen, hanem egymásra dőlve feküdjenek. A nyomtatást vidékenként, helységenként és gazdaságonként változó számú lóval végezték, néhol tizenkét lóval is nyomtattak. Szokás volt középről vagy a lovak nyomában járva kötőfékkal vezetett, másutt a szérú közepére vert oszlophoz kötött lovakkal végezni a munkálatot. Körben, csigavonalban, egymásba hurkolódó körökben is lehetett járatni a lovakat. Volt szekeres nyomtatás is. 1890 és 1910 között a cséplőgépek (*tüzes gép*-nek hívták országsszerte) kiszorították a nyomtatást meg természetesen a kézi cséplést is, amely különben is szaporítatlan munkálat volt.

Mindezt ismerve meglepő olvasmány az alábbi részlet az egyik napilapból: „[...] a pénzvilág eddig »a nyomtató ló« elve szerint tartotta vissza magának az extraprofitot. Miként a lisztőrő malmot működtető jószágnak sem kötötték be a száját, s annyit ehetett a munka tárgyát képező gabonából, amennyi belefért, a bankszféra is igényt tartott erre a kiváltságra. A globális összeomlást az idézte elő, hogy ez a másik haszonállat a nyakló nélküli, fedezetlen hitelezéssel már virtuális gabonát juttatott a gyomrába, a molnár (az állam) meg ezt teljes lelki nyugalommal, tétlenül szemlélte.” Valami keveredés van itt, hiszen a nyomtató lónak semmi köze a lisztelő malomhoz, amely gépezetet széllel, vízzel, emberi, állati erővel tartanak mozgásban. Az ember(ek) vagy állat(ok) által hajtott őrlő, daráló vagy hántoló szerkezetek a szárazmalomok. A leggyakoribb szárazmalom az ún. járgányos malom. Ennek meghajtása hatalmas küllős fakerékkel történt, amelyhez hámmal befogták a vonó jószágot (lovat), azután körbe járva mintegy maga után vontatta a kereket, illetőleg annak küllőit. A kerék peremén kiképzett fogazator adta át a forgó mozgás alakított energiát a daráló, őrlő köveknél vagy hántoló szerkezeteknek. Az ilyen malomok épületeinek legnagyobb része a malomsátor volt, ebben volt a hajtó kerék és a vonó állat; a lisztelő, daráló, hántoló kőpadok a malomsátor melletti, szinte jelentéktelen kis toldaléképítményben voltak. Ezért a ló vagy más állat „a munka tárgyát képező gabonából” (amint a napilap szerzője írta) eleve nem ehetett. Mellesleg a *haszonállat* szó alkalmazása sem szerencsés, hiszen az jobbra a húsa vagy terméke (prém, tej) miatt tartott nyúl, sertés, juh összefoglaló neve (l. A magyar nyelv értelmező szótára).

A magyar szólások és közmondások gyűjteményében O. Nagy Gábor 1966-ban ekként magyarázta a nyomtató lóra vonatkozó mondást: „Aki vmely rábizott anyaggal (kül. élelmiszerral, gyümölcscsel) dolgozik, az rendszerint fogyaszt, használ belőle”. Ha a bank nyomtató ló, bizony nem lehet bekötni a száját. A malmokkal és a molnárokkal is számos közmondás és szólás él(t) nyelvünkben. Annak például, aki csak hosszas fejtörés után jött rá valamire, ezt mondták: „Látod, molnár, hogy visz a víz!” Az újságíró szerint az állam ez a molnár.

„A nyomtató lónak nem kötik be a száját”

Szöveghűség és/vagy világos stílus?

A gyorsíróknak gyakran gondot okozhat, hogy az elhangzott szavakat pontosan rögzítse-e (mintegy követve a magnóra fölvetett hangzást), vagy megfésülje, a művelt köznyelvben elfogadhatóvá tegye, a norma szerinti szöveggé alakítsa-e.

Vannak olyan elterjedt nyelvhelyességi hibák, amelyek fejtörést okozhatnak: rögzítsük-e a szónok hibás, homályos mondatfűzéseit, vagy tegyük jobban követhetővé, hamar felfoghatóvá.

A SzóVilág 2007. november-decemberi számában például egy szakmafejlesztő cikkben találtam néhány olyan helyet, ahol világosabban fogalmazhatott volna a szerző, ha nem követ bizonyos divatos, de nem célszerű elvet. „Gondolatok a szakképzésről” c. írásának kezdő mondata: „Mindannyian látjuk, hogy vannak előnyös és hátrányos változtatások új képzési jegyzék szerinti szakmákban.” Mi az, hogy *előnyös és hátrányos*? Olyan változtatások, amelyek egyszerre előnyösek és hátrányosak? Az egyenrangú mondatrészeket kapcsoló *és* ezt az értelmezést sugallja, hiszen a *változtatások* főnévnek itt kettős (kapcsolatosan mellérendelt) jelzője van. Talán mégsem ezt akarta a szerző mondani. Hihetőbb, hogy a változtatások egy része előnyös, más része hátrányos. De ezt így kellene egyértelműen kifejezni: *vannak előnyös, és vannak hátrányos változtatások*.

A félreérthetőségre vezető egyszerűsítés oka: babonás félelem a szóismétléstől. Sokan attól tartanak, hogy szószátyárnak gondolják őket, ha ismételnék valamit. Persze vannak fölösleges – elkerülhető, sőt elkerülendő – ismétlések, de vannak szükségesek is. Ferenczy Géza, aki a hatvanas-hetvenes években sokfelé írt nyelvhelyességi, beszédművelő és helyesírási cikkeket, és a Gyorsírók Lapjában is közölt egy cikksorozatát az írásjelek használatáról 1960-ban, egyszer ilyen címet adott a rádióban felolvasásra szánt nyelvművelő írásának: *A szóismétlés szép is lehet, rút is lehet*. (Megjelent az ő írásából összeállított Magyarán c. kötetben a Tankönyvkiadónál: 1980. 165–6.)

A kérdés most már csak az, hogy ha a szónok vagy előadó a megfelelő szó kitétele (akár ismétlése) híján ilyen pontatlanul, félreérthetően fogalmaz, a gyorsíró pótolja-e a hiányzó szót a világosság kedvéért. A magam részéről pótolnám, és ha volna rá mód, megkérdezném a beszélőt: valóban ezt akarta mondani? És csak divatból, szokásból vagy vigyázatlanságból hagyta el, ami hiányzik?

Elekfi László

A SzóVilág 2008. márciusi száma nyomán. (A szerk.)

Van (volt?) egy juttatási rendszer, amely lehetőséget teremt(ett) a munkavállalóknak arra, hogy adó- és járulégmentesen vegyenek igénybe bizonyos béren kívüli juttatásokat. Ezek az adóterheket legális módon kikerülő szolgáltatások (pl. üdülési csekk, étkezési utalvány, internetutalvány, utazási bérlet, önkéntes nyugdíj- és egészségpénztári hozzájárulás, kereskedelmi és kulturális utalványok) gyorsan és széles körben népszerűvé váltak. Sok cég felismerte a rendszerben rejlő lehetőségeket, előnyöket, és a korábbi juttatási rendszer helyett (vagy azt átalakítva) ezzel az új, *kafetéria*-nak nevezett (és általában magyarul is írt) szolgáltatással segítette pluszpénzhez (többször nettójövedelemhez) dolgozóit.

A hírforrások szerint e természetbeni juttatások tekintetében éppen az idén várható jelentős (és a munkavállalók számára meglehetősen kedvezőtlen) változások. Nem sokkoló adatokkal kívánok szolgálni (a hírek szerint a cégek megszüntetik vagy jelentősen csökkentik a „kafetéria” keretösszegét; a juttatások nagy része adókötelesé válik stb.), sokkal inkább ennek a szolgáltatásnak a neve keltette fel az érdeklődésemet.

Mivel az új, béren kívüli juttatási rendszer a hazai gyakorlatban csak kb. tíz éve létezik (bevezetésében a MOL vállalt úttörő szerepet), ezért a fogalom jelölésére választott szó is újnak számít, amelyet hiába keresünk az értelmező szótárakban.

Az idegen nyelvekben használatos *cafeteria* a 'kávé' jelentésű vándorszó származéka. Az (amerikai) angolba a mexikói spanyolból került át 'önkiszolgáló vendéglő, étterem' jelentésben, de megvan a németben (*Kaffeeteria* 'kávézó'), az oroszban (*kafeterij* 'kávézó'), az olasz-

ban (*caffetteria* 1. 'kávéházi ital- és ételáru', 2. 'szállodai reggelizőhely'), a spanyolban (*cafeteria* 'kávéház') stb. is.

Vajon hogyan válhatott ezekben a nyelvekben a valamilyen 'vendéglátóipari egység'-et jelentő *cafeteria* egy juttatási rendszer nevévé, fogalmi metaforájává? A kognitív nyelvészet szerint a metafora fontos kognitív funkciót tölt be a nyelvben, amennyiben minden új jelenséget (az úgynevezett céltartományt) már ismert kognitív struktúrákkal (az úgynevezett forrástartománnyal) való analógia alapján próbál megragadni. A céltartomány (= a választható elemekből összeállított juttatási csomag)

jelentését a forrástartomány (= kávézó, étterem) jelentésén keresztül érthetjük meg.

Ahogy egy étkezőhelyen a vendég ízlése, étvágya, pénztárcája stb. szerint szabadon rendel vagy vásárol az étlapon szereplő fogásokból, úgy ez a juttatási rendszer is nagy szabadságot nyújt a munkavállalónak: a kafetéria-rendszerbe bevont juttatások széles köréből – **mint egy étlapról** – maga válogathatja össze a saját igényeinek leginkább megfelelő csomagot a rendelkezésére álló éves keretösszeg erejéig, és dönthet arról is, mikor és mire használja fel a választott szolgáltatást.

A magyar nyelvben a *kafetéria* szó az eredeti 'kávéház, étterem' jelentésében nem használatos; ez az oka annak, hogy még mindig meglehetősen szokatlanak, idegenszerűnek érezzük a szót 'juttatások' (összefoglaló, gyűjtőnévi) jelentésben is.

Az esetleges idegenkedés ellenére is azt kívánom, minél többen és minél hosszabb ideig élvezhessük még a kafetéria előnyös (lehetőleg adómentes) juttatásait!

H. Varga Márta

Kafetéria

Nagykezdőbetűsítés

Az utóbbi időben szembekerült bennem a szerző és a nyelvész. Több nyelvművelő cikket írtam mostanában arról a divatos jelenségről, hogy az újságírók és a rendezvényszervezők, mellőzve a helyesírási szabályzat 146. szabálypontját a rendezvénynevek szavainak kis kezdőbetűs írásáról, nagy kezdőbetűvel írják a rendezvénynevek minden szavát (*Jókai Napok, Tompa Mihály Vers- és Prózamondó Verseny* stb.). Felfigyeltem ugyan arra, hogy más szerzők ezt a jelenséget a *nagybetűsítés* szóval nevezik meg, de én ezt a jelölési formát nem tartottam pontosnak. Igaz ugyan, hogy a magyar nyelv értelmező szótára a *nagybetűs* melléknévi címszó jelentéseit így határozza meg: 1. nagy kezdőbetűvel írt, nyomtatott (pl. *nagybetűs tulajdonnév*); 2. csupa nagybetűvel írt, nyomtatott (pl. *nagybetűs könyvcím*). Bár olyan ajánlásokról is hallottam, amelyek szerint a *nagybetűsítés* szó használata a *nagybetűs* melléknév 1. jelentéséből következően elfogadható abban az értelemben is, ha a tulajdonnév szavainak csak a kezdőbetűit írjuk nagybetűvel, de én ezt a szót – bár mások munkáiban tiszteletben tartottam – saját használatra nem fogadtam el. Inkább a magam alkotta *nagykezdőbetűsítés* szót használtam, használok. Az én értelmezésem szerint ugyanis a *nagybetűs* melléknév (önálló szói jelzőként) még talán nem vagy kevésbé zavaró pl. a *nagybetűs tulajdonnév* szókapcsolatban, de határozottan zavaró a *nagybetűsítés* továbbképzett főnévben. Ebben már inkább érvényesülhet a *nagybetűs* melléknév 2. jelentése is: csupa nagybetűvel írt, nyomtatott. Ezért tartottam szükségesnek a *nagybetűsítés* helyett a pontosítottabb jelentésű, sőt egyértelmű *nagykezdőbetűsítés* használatát.

Csakhogy ez a szó – az összetett szavak alkotása és fajtáinak rendszerezése szempontjából – atipikus. Már az első pillantásra feltűnik a hosszúsága (7 szótag), s a helyesírásban tájékozott szerző azt kezdi vizsgálni, hová tegye a kötőjelet. Aztán rádöbben, az előtagnak látszó *nagy* melléknév nem az

utótagnak vélt *kezdőbetűsítés* minőségjelzője, hiszen valójában a *nagy* és a *betű* tagok alkotnak-alkothatnak összetett szót (*nagybetű*), a *nagy* és a *kezdőbetű* pedig két szóba írandó szókapcsolat, vagy ha úgy tetszik, jelzős szerkezet (*nagy kezdőbetű*). De a *nagy* melléknév értelmi szempontból sem lehetne a feltételezett *kezdőbetűsítés* utótag minőségjelzője, mert a 'nagy + kezdőbetűsítés' jelentésű összetétel értelmezés tekintetében sem jöhetne itt számításba. Már csak azért sem, mert a minőségjelzős összetett szó nem mondaton kívüli összetétellel alkotott nyelvi elem, hanem a mondatban keletkezik két szó lassú összetapadásával. S a *nagy* melléknévnek meg a *kezdőbetűsítés* főnévnek még egyáltalán nem volt – nem is lehetett – ideje arra, hogy a gyakori együttes előfordulás révén összetapadjon (mint a *nagy + betű = nagybetű*). Ebben az esetben tehát ennyit tudunk feltárni: a *nagy kezdőbetű* különírt szókapcsolatot (minőségjelzős szerkezetet) alkalmi összetett szóvá összevonva megalkotjuk a *nagykezdőbetű* (szabálytalan) összetett szót. Majd ezt mint relatív szótövet továbbképezzük ellátva előbb az -s melléknévképzővel (*nagykezdőbetűs*), majd az -ít igeképzővel (*nagykezdőbetűsít*), végül az -és főnévképzővel (*nagykezdőbetűsítés*).

Tehát ha nincs *nagykezdőbetűsítés* összetett szavunk, amelyre jelentéstani szempontból szükségünk van, miért ne hozhatnánk létre magunk? A nyelv az ember, a gondolkodás, a kommunikáció ügyét s a fogalmak minél érthetőbb és pontosabb kifejezésének lehetőségét szolgálja; miért tartanának hát bennünket vissza fejlesztésétől formai akadályok? Javaslatom: ne korlátozzuk lehetőségeinket az újabb mód-szerekkel létrehozott szavak használatában, hanem újabb és újabb lehetőségek keresésével és feltárásával bővítsük inkább ezeket! Természetesen csak akkor, ha az új lehetőség a nyelv javát szolgálja, nem pedig kárára van.

Jakab István

Népetimológiásan elferdült településnevek

A népetimológia vagy szóértelmesítés – A magyar nyelv könyvét idézem – „a szóalkotásnak az a ma is kevésbé termékeny módja, amelynek eredményeként valamely szokatlan, többnyire idegen szót már meglévő ismert szóhoz (szavakhoz) hasonlóvá teszünk, pl. *milföld* > *mér föld*, *quinterna* > *kintorna*, *számszerij*, *gémkapocs*.”

Ez helynevekkel is előfordul. Ki ne csodálkozott volna már rá egy-egy falu nevére: hogy ilyet még nem is hallott. S ha nagyon szokatlan az elnevezés, megessik, hogy félreolvassuk, ismertebb szót képzelünk bele. Annak idején, a 90-es években, amikor az országos kerékpáros körtúra útvonalát jártam, jót mulattam azon, hogy az egyik érintőpont az igazolófüzet szerint *Golyóspálos* – valójában pedig *Csolyóspálos* a szülőhelyemmel épp szomszédos falu.

IV. szakasz	
Szeged - Zalaegerszeg	
1. Szeged	00 km
Kiskundorozsma	
Zsombó	
Forráskút	
Golyóspálos	
Kiskunmajsa	
Kiskunhalas	
Imrehegy	
2. Keszeg	86 km

Még 2001-ben írtam egy cikket *Ismerd meg hazádat!* címmel (*Édes Anyanyelvünk*, XXIII/1.) a sajtóban eltévesztett településnevekről. Már ekkor is utaltam a népetimológiára a hiba egyik lehetséges okaként. Am azóta is szaporodtak a példák.

2007-ben írtak *Vöröst Vörs* helyett, *Móra-árkot Móri-árok* helyett (RTV Részletes 5.), *Zalahaláp* pedig *Zalaháp* lett az m1 egyik műsorában (IV. 6. Sírjaink hol domborulnak?). S a Halasi Tükör 2006. X. 25-i számában szereplő *Rónafalva* is gyanús nekem. Tudom (hiszen édesanyám ott született), hogy a neve 1907-től 1947-ig *Prónayfalva* volt.

MADÁR A Somogy megyei Vörösrőse már a hét végén megérkezett az első gólya. Évek óta ő repül haza legkorábban. Kalo-

Rozsi János és Rávai Erzsébet 1951. november 17-én a Tázlárhoz tartozó Rónafalván kötött házasságot. A ma 80 éves férj és 79 esztendőes felesége 55 éve él együtt, immár Kiskunhalason. Házasságukból három gyermek – Erzsébet, János és Rozália – született,

Van, amikor ez a félreértelmezés csak a helynév végére korlátozódik: analógiás alapon ragnak értelmezik a szó végét, ezért levágják. Így lesz *Kesznyét Kesznyétenből* (2005. IV. 29. MTV Híradó); *Göd Gödréből* – de a fordítottja is előfordul: a 2007. VIII. 4-i Petőfi Népében *Szabolcsveresmartont* írtak *Veresmart* helyett.

Egyébként sok település mai neve alakult ki efféle „értelmesítéssel”. Szilágyi Ferenc *Fejtsünk szót* című könyvében (Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993) egész fejezetet szán népetimológiával keletkezett neveinknek, megemlítve *Boldogkői*, *Budakalászt*, *Borbereket*, *Vészőt* és *Földeákot*. Am ez nem menti a mai tévesztők figyelmetlenségét, tájékoztatatlanságát: helyneveink már kialakultak, a szokatlan nevet egy tanult újságírónak nem kellene értelmesítenie, mint a „tudatlan nép” tette, s ha bizonytalan, ne sajnálja a fáradságot, nézzon utána!

Balog Lajos

Beszédes újságcímek

A napilapok cikkeinek stilisztikai vizsgálata során az is szükséges, hogy a címeket részletesebb elemzésnek vessük alá. A cím feladata a tájékoztatás a közlemény tartalmáról, de ugyanilyen fontos feladat az is, hogy az olvasók figyelmét felkeltse. A cím ezért a sajtóban mindig többet mond, mint amennyit a pusztán tartalmi orientálás megkívánna. A címnek rövidnek és pregnánsnak kell lennie. Ebben az írásomban arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a napilapok címei egyre inkább csak a hatáskelésre fókuszálnak. Ez persze nem zárja ki a nyelvi humor adta lehetőségeket. Azonban szép számmal találunk példát arra is, hogy a figyelemfelkeltés érdekében olyan címek születnek, amelyek értelemzavarók, körülményesek és stilisztikailag helytelenek. A következők néhány példa, úgy vélem, jól tükrözi ezt az egyre gyakoribbá váló címadási technikát.

Néhány éve a Népszabadságban láthattuk ezt a címet: *Akció, kaland szélkakastáblákkal*. Az erősen hangsúlyozott, inkább a szenzációt megragadó főcím teljesen elszakad a cikk tartalmi mondanivalójától. Ha az olvasó nem olvassa végig a cikket, akkor a főcím ismeretében még nem fogja tudni, hogy miről szól a beszámoló. A Népszabadság ezen főcímében szereplő *szélkakastáblák* szó szinte érthetetlen. Ismereteim szerint a szélkakas olyan eszköz, amely a szél irányát mutatja. Azonban tudjuk, hogy ehhez a szélkakasnak semmi szüksége nincs táblákra. A két fogalom ilyen módon való összekapcsolása nem igazi szókincsbővülés, így ezt csak egyszerű szóhasználatnak fogadhatjuk el.

Nemzet és köztársaság – külön és együtt (uo., 2006). A cím megválasztásának fontos kritériuma, hogy egyértelmű legyen, és mindenki számára ugyanazt jelentse. Ezért ez az értelemzavaró cím nem volt szerencsés választás. Az olvasó számára nem derül ki, hogy mire is érthető az, hogy *külön és együtt*. A cím talán arra akar utalni, hogy nemzet és köztársaság együtt jó párosítás?! Az újságíró úgy gondolhatta, hogy Magyarországon hiába van köztársaság, még sincs egység?! Azonban ez is csak egy nézőpont. Azt, hogy igazán mit is jelent ez a mondat, azt csak a szerző tudja. Egy ilyen cím, amelynek ilyen nehezen meghatározható az értelme, nem jó választás. Az átlagolvasó valószínűleg nem fog eltöprengeni a közlés értelmén.

Nagyon megragadta a figyelmemet a *Pavlovi füttyök jobbról* cím (szintén a Népszabadságból). A szerző a címet úgy fogalmazta meg, hogy az ellentétbe került a Pavlovval kapcsolatos

tudományos ismeretekkel. A pavlovi kísérletek alkalmával ugyanis semmiféle füttyről nem volt szó.

Festékpatron lesz a bankautomatákban (Magyar Nemzet, 2008), tehát a cím szerint megoldódott a bankautomaták védelme? Ha festékpatron lesz az automatákban, nem pedig pénz, akkor nincs értelme kirabolni. A cikk valójában egy új védelmi módszer bevezetéséről számol be. A festékpatron a rabláskor megfesti a pénzt, és ezáltal használhatatlanná teszi. A félreértés elkerülhető lett volna, ha legalább egy *is* kötőszó bekerült volna a címbe.

Gyakori a sajtóközleményekben az alcím használata, amely pregnáns, rövid, és a főcím megértési nehézségeit hivatott csökkenteni. Most olyan példákat mutatok be, amelyekben az alcímek egyáltalán nem segítenek értelmezni a főcímet, vagy éppen a cikk tartalmát.

Bologna veszélyes a bölcsészeknek – Három év után „lábon” veszik meg a cégek az informatikusokat és a műszakosokat (Népszabadság, 2009). A főcím látszólag arról tájékoztat bennünket, hogy Bologna városa valamiféle veszélyt rejt a bölcsészek számára. Az egyetemi ügyekben jártas olvasó bizonyára rájön, hogy az új típusú egyetemi képzésről, az ún. bolognai rendszeréről van szó. Az átlagolvasó viszont, aki nem jártas a jelenlegi egyetemi képzési rendszerben, nem gondol erre. A cím pedig ahelyett, hogy a bölcsészek elhelyezkedési gondjairól adna plusz információt, egy más képzési terület jó elhelyezkedési lehetőségére teszi a hangsúlyt. Megjegyzem, az alcím fogalmazása elég pejoratív, hiszen az embereket nem „lábon” veszik meg, mint az állatokat vagy a terményt.

A következő cikk egy huszártalálkozó eseményeiről, rendezvényeiről szól. Ennek a cikknek a következő címet adta az újságíró: *Török fejet vágnak Nyíregyházán – 100 éves a huszártalálkozó legidősebb résztvevője* (Népszabadság, 2009). A cikk egészéből nem derül ki, hogy ki és miért vágja a török fejet, és ehhez mi köze van a 100 éves huszárnak. A címek helytelen kiragadása által a huszártalálkozó és az arról szóló cikk szinte neveltségessé válik.

Ez csak néhány kiragadott példa a rossz címadások sorából, de az olvasók naponta találkozhatnak ilyenekkel. Kívánatos volna, hogy a mértékadó napilapok hasábjain a címek is a nyelvhelyességi szabályoknak megfelelően szülessenek.

Kökényesi Nikolett

Az „Édes anyanyelvünk” verseny legutóbbi döntőjén a szakközépiskolások feladatlapjának egyik kérdése így szólt: „Értelmezze minél pontosabban a *szabadság* és a *szabadosság* szavak jelentését!”

A bírálóbizottságnak az a tagja, aki az imént említett feladat megoldását javította, kezdetben csak halkán kacarászott, majd szörnyülködött, később letörtén idézgetett az olvasottakból; az írásbeli javításának befejezése után már csak azt hajtogatta: ez tragikus. Szomorúságának oka, hogy a közel hatvan kijavított dolgozat szerzői közül alig akadt, aki értette volna a két fogalom közti különbséget; de az „elmélet” nem tudása, a helyes válasz elmaradása csak kisebb baj, legfeljebb az illető versenyző elveszített egy-két pontot. Sokkalta nagyobb veszélyt jelent, hogy a szakközépiskolások „elítje” – amint ez a válaszból kiderült – a gyakorlatban, a mindennapi életben is az általuk megfogalmazottak szerint viselkedik. Csak egy-két idézet a versenyzőktől a szabadságról: „Mindenki azt csinál, amit akar.” „A szülők, a tanárok semmibe nem szólnak bele.” „Senkit semmiben nem korlátoznak.” „Az elavult szabályokat, előírásokat nem kell betartatni.”

S a szabadosságról? Nos, a szabadosság fogalmával általában nem tudtak mit kezdeni. Néhányan erőlködtek, hogy a megszerezhető pontokért „megharcoljanak”, de az derült ki, hogy fogalmuk sincs róla, s a próbálkozók is a *szavatosság* szó jelentésével próbálták valahogy összefüggésbe hozni.

Nézzük, mi lett volna a javítókulcs szerinti válasz:

Szabadság és szabadosság

szabadság = Az az állapot, amely módot ad arra, hogy valaki akadálytalanul megtehesse valamit; az az állapot, helyzet, lehetőség, hogy valaki valamit cselekedjen. Annak állapota, aki nincs fogságban.

szabadosság = Az illemtet vagy a szeméremérzést sértő, illetlen magatartás, megnyilatkozás.

A francia forradalmat és annak dokumentumait előszere-ttel idézik, ha a szabadság meghatározásáról van szó. Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata szerint az egyes ember szabadsága addig tart, amíg a másikat nem korlátozza, s a „társadalmi hasznosság”, a „közösségért végzett munka”, vagyis a törvények betartása, az emberi méltóság és az értékek tisztel-tében tartása, amelyek az iratban alapelvek számítanak. Vagyis: szó sincs gátlálatlan-ságról, „gátlálatlan-ságról”; a szabadság a tör-vények adta kereteken belül valósul meg.

Akik az elmúlt években a „szabadság” és a „szabadosság” fogalmak összemérésén fáradoztak, akik a normák elleni támadásokkal, a gátak nélküli megszólalás, viselkedés istenítésével bizonytalanítottak el sok embert, vagy bátorították a hozzájuk hasonlóan gondolkodókat, lássuk be: igen eredményes munkát végeztek. S hogy ennek kik a kárval-lottjai? Nos, mi, mindnyájan.

Mit tehetnek a fiatalok? Nem hagyják becsapni magukat, gondolkodnak, kérdeznak, a gátlálatlan-ság széles útja helyett a keskenyebbet választják. Mert Ők a jövő, az általánosság való SZABADOSSÁG az ő életüket fogja megkeseríteni. Csak meg nem tudják.

Kerekes Barnabás

Színháznevekről – röviden

BOZSIK GABRIELLA

„A különféle színházak a művelődéssel kapcsolatos intézmények közé tartoznak” – tanulja ezt már az alsó tagozatos diák az iskolában. Sőt elég sokat hall az intézménynevek nagy kezdőbetűs írásáról is, amikor saját iskolájának vagy máskor szülei munkahelyének szabályos, tulajdonnévi alakját kell leírnia.

A számos plakáton, hirdetésben, színházbérleten, újságcikkben fellelhető hibák viszont azt jelzik, hogy nemcsak a nyomdászok, a szövegszerkesztők vagy a plakáttervezők, hanem a színházlátogatók sem ismerik minden esetben a fontosabb, nagyobb színházak pontos nevét. Való igaz, a köznapi társalgásban nem okoz kommunikációs zavart, ha ilyen fordulatokkal élünk: „Tegnap a miskolci színházban remek előadást láttunk!” De például a bérleten nem a rövidített, hanem a szabályos, tulajdonnévi alakot szokás feltüntetni.

Az intézménynévadást is – a többi névadáshoz hasonlóan – több szabály irányítja, befolyásolja a jó név megszületésének érdekében. Léteznek ún. névsablonok is, de mindenkor előfordulnak olyan elnevezések, amelyek nehezen sorolhatók be a leggyakoribb típusokba.

Napjaink intézménynévanyagát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az oktatás, a sport vagy a művelődés terén használatos cégnevekben leginkább személynév, illetve földrajzi név vállalja az egyedítő szerepet. Például: *Szent István Egyetem, Hajós Alfréd Uszoda, Szabó Ervin Könyvtár; Debreceni Egyetem, Dohány Utcai Általános Iskola, Egri Sportmúzeum.*

Ezek után nézzük meg közelebbről, hogy színházneveink milyen szerkezetűek.

Léteznek rövid, mindössze egyetlen összetett szóból álló, kevésbé tájékoztató jellegűek: *Lézerszínház, Várszínház, Népszínház, Vígszínház.* Melléknévi származékaikban a kezdőbetűt természetesen megváltoztatjuk: *lézerszínházi, várszínházi, népszínházi, vígszínházi.*

Két vagy több köznévi eredetű szó alkotja a nevet a következő esetekben: *Kolibri Színház, Holló Színház, Szivárvány Színház, Bárka Színház, Holdvilág Kamaraszínház, Láthatatlan Színház, Evangélium Színház, Nagy Színház (Moszkvában), Magyar Színház, Komédiium Színház, Figura Stúdió Színház (Gyergyószentmiklóson).* Az akadémiai helyesírási szabályzat előírása szerint (lásd 187. pont) az egymástól különírt elemek nagy kezdőbetűs kezdése a helyes megoldás itt is, hisz tulajdonnévvel állunk szemben.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy abban az esetben bizonytalanodunk el leginkább, ha nem ismerjük a szabályos intézménynévi formát, amelyet a cégbírósa-

gon bejegyeztek. Pedig azon önkényesen nem szabad változtatnunk.

A telefonkönyvek, cégbejegyzések és egyéb névgyűjtemények tanúsága szerint ismert szokás, hogy egy település lakói megbecsülésük kifejezésére az ott született vagy élt hírességek közül választanak névadót. Ilyen életrajzi kapcsolatra vezethető vissza a *Csokonai Színház, Erkel Színház, Karinty Színház, Shakespeare Színház, József Attila Színház, Örkény István Színház* név. A melléknévi származékokban a tulajdonnévi értékű elem megőrzi nagy kezdőbetűjét, de a köznevet kicsire váltjuk: *Csokonai színházi, Erkel színházi, Karinty színházi, Shakespeare színházi, József Attila színházi, Örkény István színházi.*

Ha pontosabbá szeretnénk tenni a földrajzi hely megadásával, hol működik az intézmény, megtehetjük, de mivel nem része a névnek, csak kisbetűs alkalmi jelzőként állíthatjuk a tulajdonnév elé. Például: *debreceni Csokonai Színház, budapesti József Attila Színház, egri Gárdonyi Géza Színház, kaposvári Csiky Gergely Színház, kecskeméti Katona József Színház, szolnoki Szigligeti Színház, kolozsvári Román Nemzeti Színház.*

„Az intézménynévadást több szabály irányítja”

Mivel a személynév kellőképpen egyedít, viszonylag kevés olyan intézménynevet használunk, amelyben egyszerre földrajzi és személynév is identifikál. Például: *Kassai Thália Színház, Szombathelyi Weöres Sándor Színház.*

Más felépítésűek a *Győri Nemzeti Színház, Miskolci Nemzeti Színház, Kézdivásárhelyi Városi Színház, Szombathelyi Udvar Színház, Gyulai Várszínház, Budapesti Kamaraszínház* elnevezések, mert bennük a telephely neve hozzátartozik a névhez, annak szerves része, igazában az egyedít. Az *-i* képző ellenére a fentiek miatt a nagybetűs szókezdés tehát a helyes megoldás.

Nem a színházak közé sorolandó, de a szórakoztatás, az élményszerzés helyszíne többek között az operaház és a sokféle cirkusz is. Helyesírásukra ugyanaz vonatkozik, mint általában az intézménynevek alapformáira. Például: *Magyar Állami Operaház, Magyar Cirkusz és Varieté, Fővárosi Nagycirkusz, Magyar Nemzeti Cirkusz.* A melléknévi származékaik pedig: *magyar állami operaházi, magyar cirkusz és varietébeli, fővárosi nagycirkuszi, magyar nemzeti cirkuszi.*

A többfajta névszerkezet tehát arra int bennünket, hogy ügyeljünk a helyes használatukra, mert ezzel nemcsak a névadót, hanem az illető intézményt is megismertjük.

Ház, házias, házasság

Bizonyítani nem tudjuk, de talán nem is szükséges, hogy voltak olyan idők, amikor azt az embert mondták háziasnak, akinek volt háza. Különös módon a *házias* szónak ez az eredeti jelentése valamikor gyakorlatilag eltűnt a köznyelvből. A jelen korban, még hivatalosan is, azt a férfit nevezzük háziasnak – akár van háza, akár nincs –, akinek van felesége, másképpen: aki nő. Megállapíthatjuk tehát, hogy a *házias* elsődleges jelentését egy tőle merőben különböző, másodlagos váltotta fel.

Amikor Pápai Páriz Ferenc a magyar–latin szótárát szerkesztette, a mai értelemben vett *házias* szónak már 18 származékát (*házasság, házassodom* és hasonlókat) tudta felsorolni a latin jelentésükkel együtt. Ez a tekintélyes szám arra vall, hogy a szótár megjelenésekor a másodlagosnak tekinthető jelentéseknek már hosszú múltjuk volt. Mielőtt a tárgyalta nyelvi jelenséget elhamarkodottan „hungarikum”-nak minősítenénk, a magyar nyelv történeti-etimológiai szótárára (TESz.) kívánok hivatkozni. A szótárnak a 2. kötetében a *ház* címszó alatt az olvasható, hogy a spanyol, a bolgár és a török nyelvben a ’megnősül, férjhez megy’ jelentésű szót a ’ház’ jelentésű szóból képezik. Kissé szélesebb körű tájékozódás céljából azt igyekeztem megállapítani, hogy az alább felsorolt 29 nyelv közül melyekben tekinthetők a ’házias’ és a ’házasság’ jelentésű szavak a *ház* származékainak. Az áttekintett nyelvek sora a következő: angol, arab, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, ó- és újjörög, héber, holland, horvát, latin, lengyel, magyar, mongol, német, norvég, olasz, orosz, portugál, román, spanyol, svéd, szerb, szlovák, török és ukrán. A pozitív eredményeket a táblázat tartalmazza, melyben a fejlécben az oszlopokat angol kifejezések nevesítik. A táblázatba kerülő nyelvek kis száma és különbözősége miatt egyelőre nehéz mást is mondani, mint hogy a jelenség a legkevésbé sem általános. Viszont megállapítható, hogy a 7 szláv és a 6 germán nyelv közül egy sem tartozik a kérdéses körbe. Az

language	house	married	marriage
magyar	ház	házias	házasság
román	casa	casatorit	casatorie
török	ev	evli	evlenme
spanyol	casa	casado	casamiento
portugál	casa	casado	casamento

áttekintett európai nyelvek közül még ugyanez mondható el a görög, latin, olasz, franciáról, finn, észtől.

A *házias* és *házasság* sajátos jelentésének kulcsát Komoróczy Géza *Elő-Ázsia* című munkája (In: Mitológiai ÁBÉCE. Gondolat, 1970. 152) adhatja meg számunkra. A szerző egy olyan, Ugarit városában (ma Rász-Samra, Nyugat-Szíria) talált szöveget idéz, mely a Kr. e. második évezredből származik, és a következőképpen hangzik: „Attar isten is palotát kíván magának, de Él elutasítja, mert nőtlensége miatt nincs joga házra.”

Él, a nagy hatalmú főisten tehát nem önkényesen döntött, hanem jogra – alighanem egy széles körben elismert jogra – hivatkozott! Az a jog (vagy szabály) a házhoz való jutást csak nő embernek engedélyezte. Következésképpen, ha valaki *háziasnak* számított, annak nemcsak háza, hanem felesége is volt. A nő férfi viszont igyekezett rövid időn belül házat szerezni magának; általa házias lett a nő. A két szó jelentése egyre inkább átfedte egymást. A használatban viszont az vált dominánssá, amelyiknek nagyobb volt a presztízse, vagyis a *házias* szónak, mely egy fontos tulajdon birtoklását is jelentette. Ahogy a *házias* kifejezés fokozatosan háttérbe szorította a *nőt*, teljesen átvette az utóbbi jelentését, és az idők folyamán elvesztette a saját elsődleges jelentését. Ennek a jelentésváltozásnak kései, töretlenül továbbélő következményeit figyelhetjük meg azokban a nyelvekben, amelyek a táblázatban szerepelnek.

Bár nagyon érdekesnek tűnik az a kérdés, hogy térben és időben mennyire terjedt ki az a kultúra, melyben házhoz csak nő ember juthatott, egyelőre nincs rá válasz. Azonban nagyon valószínű, hogy a magyarság valamikor régen, de mindenképpen a honfoglalás előtt, tartósan és közvetlenül érintkezett vele.

Bár nagyon érdekesnek tűnik az a kérdés, hogy térben és időben mennyire terjedt ki az a kultúra, melyben házhoz csak nő ember juthatott, egyelőre nincs rá válasz. Azonban nagyon valószínű, hogy a magyarság valamikor régen, de mindenképpen a honfoglalás előtt, tartósan és közvetlenül érintkezett vele.

Boksay Zoltán

Hasonlók, de korántsem azonosak!

Alighanem szinte minden nyelvben akadnak olyan szavak, amelyeknek hangalakja igen közel áll egymáshoz, ám jelentésük mégsem ugyanaz. Az orosz *vraçs* és *vrag* mindössze egy betűben különbözik: egyikük orvost, másikuk elenséget jelent! Ha találmra felűjtjük az idegen szavak szótárát, akkor egyik-másik szó máris szinte provokálja, hogy odalapozzunk a gyanúsán hasonló másikhoz. Jó is, ha így teszünk, mert csakis így tudjuk meggyőzően elkülöníteni a *bojler*t a *brojlertől*, a *pedigrét* a *podagrától*, a *szomatológiát* a *szomatológiától* stb.

Olykor meg is éri gyanakodnunk és az imént említett kézikönyv(ek)hez fordulnunk. Tetten érhetjük ugyanis a kéziratleádo figyelmetlenségét vagy inkább a nyomdagép „minden mindegy” hozzáállását. Miként e példában is: „A magyar nyelvben a *propozíciók* használata helyett a legtöbb szó végét óriási variációkban változtatni lehet” (Történelmünk-ről magyarul, Solt, 2009.³, 82). Valóban, van *propozíció*; e latin szónak akár hét jelentését is fel lehet sorakoztatni, legismertebb talán (középkorai irodalomkönyvünk-ből) a tárgy megjelölése az eposz bevezetésében, de gyakorta használjuk a javaslat, indítvány idegen szinonimájaként is. Szövegünk környezetében azonban mást sugall, és ezt a szintén latin szót könnyen meg is találjuk szótárunkban: a *propozíció* magyarul előljáró(szó)t jelent.

Paronimák, azaz hasonló alakú szavak az ilyenek. Ráadásul néha *szeszélyesek* és *veszélyesek*. Nem irigyeljük a magyarul tanuló külföldi diákok: iménti rímpárunk mindkét tagjának okvetlenül tisztázni kell a jelentését. Mert ha nem, akkor tévedés áldozatává válik. És megint csak rajta áll, hogy eldöntse: *végleges*, *végletes* avagy *végzetes*-e a tévedése...

Természetesen nem kerülheti el a magyar paronimitás miatti tévedést a magyarul író, gondolkodó ember, no meg az őt szolgáló gép sem. Erre is álljon itt egy viszonylag friss könyvpélda! „A 240 millió éve élő krokodil az élő kővületek között a legismertebb. Ez annak köszönhető, hogy az ember gyakran behatol a *felsőterületre*, és emiatt gyakoribbak a krokodil okozta halálesetek” (Állati furcaságok 1., 14). A Nyelvművelő kézikönyvtár segít tisztázni: „A *felső* megszólítás csak az uralkodót illette meg. ... A *felső* az uralkodócsalád többi tagjának megszólítására szolgált” (Tinta Könyvkiadó, 2005, 176). A kialakult szokás szerint kettejük közül csakis a *felső* kerülhet a *terület* elé előtagnak, ezt a jelentést hozva létre: ’valamely állam hatalma, szuverenitása alá tartozó terület’ (ÉKsz.², 375). Ezt alkalmazhatjuk tehát a krokodil territóriumára; *felsőterület* nem volt, és egyelőre nem is lesz a magyar szókészletben.

Holczer József

Az európai helyesírások kiskátéja

A két szerkesztő, **Balázs Géza** és **Dede Éva** jóvoltából egy felettebb érdekes és igen tanulságos könyv jelent meg az elmúlt év végén, a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport kutatási programja keretében. Címe: „Európai helyesírások – Az európai helyesírások múltja, jelene és jövője”. Ennek a könyvnek már elődje is van, a másfél évvel ezelőtt napvilágot látott „Európai nyelvművelés – Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője” című kötet, amelyet lapunk 2008. évi 4. számában be is mutattunk olvasóinknak. Ez a mostani munka, ahogy a szerkesztők utalnak is rá, annak folytatása.

Sejtettük, hogy lesz ilyen tárgyú kötet is, és méltán örülhettünk annak, hogy megszületett, de egyúttal meglepetés is számunkra, hogy ilyen hamar kézbe vehetjük, ugyanis az előző kötet bevezető tanulmánya nem ezt sugallta. Ott a 19. oldalon ezt olvashattuk: „Kutatásunk ezzel a kötettel nem ér véget. Terveink szerint a következő években további nyelvek (köztük igen egzotikus nyelvek) kultúráját szeretnénk fölterképezni, és egy újabb kötetben (A világ nyelvi kultúrái) a magyar olvasókörzség elé tárni.” Egészen bizonyos, hogy az az ígért kötet is elkészül majd, s így most csak azt mondhatom: köszönjük ezt a váratlan ajándékot!

Ez a több mint 300 oldalas munka, amely 30 szerzőnek 23 nyelv helyesírását bemutató tanulmányát tartalmazza, ugyanolyan szerkesztői erényeket mutat, mint Európai nyelvművelés című elődje. Annak is nagy értéke volt, hogy a népes szerzőgárda tagjai a szerkesztőktől kapott előzetes szempontok alapján dolgozhattak, s ennek köszönhetően a tanulmányok is összhangban voltak egymással. Ezúttal még erősebb volt a szerkesztői „összetartás”, ugyanis míg ott a szerzők három részre tagoltan foglalták össze mondanivalójukat, itt egy tizenkét pontból álló vázlat alapján számolhattak be egy-egy nyelv(i kultúra) helyesírásáról. Noha érdemes lenne a szerkesztői koncepciót tartalmazó vázlatot teljes egészében, a kiegészítő magyarázatokkal együtt közölnöm, hely hiányában csupán magukat a vázlatpontokat sorolom fel, legföljebb itt-ott fűzve hozzá zárójelben egy-két magyarázó szót. Remélem, ez is elég annak érzékeltetésére, hogyan lehet e módszerrel az egyes tanulmányokat összhangba, azaz közös nevezőre hozni.

1. Az adott írás, helyesírás története
2. A helyesírás és a mögöttes nyelvváltozat (Egy vagy több helyesírás van? A nyelvjárásoknak van-e helyesírásuk?)
3. A helyesírás szintjei, színteződése (pl. akadémiai, szakmai, iskolai)
4. A helyesírás kinyilvánított/latens alapelvei
5. A helyesírás jellege
6. Az alapábécé forrása, kiegészülése. Az ábécé további élete. Az ábécébe sorolás problematikája
7. Grafémák
8. Az írásjelezés története, mai állapota (sajátos írásjelek)
9. Grammatikai kutatások és helyesírás
10. A helyesírás szabályozó testülete(i)
11. Írásváltás, a helyesírás reformjai: gyakoriság, okok, hatékonyság, az elképzelések alapelvei
12. A szabályok alkalmazhatósága és időszerűségei. Az informatikai (technokulturális) világ szükségletei

Ugyancsak a szerkesztők érdeme, hogy kivétel nélkül minden témához megtalálták azt a szakembert – olykor kettőt is –, aki az általa megvizsgált kérdésnek kitűnő, több esetben is a lehető legjobb ismerője. Számomra külön öröm, hogy közöttük sok a még pályája kezdetén vagy nem sokkal azon túl járó, de tehetséges, eddigi eredményei alapján mindenképpen szerzőtársai – köztük nagynevű professzorok – közé illő fiatal kutató. Úgy érzem, akkor járok el helyesen, ha ezúttal nem is emelek ki közülük senkit, hanem – igaz, címük-rangjukfosztottan – felsorolom a könyv valamennyi szerzőjének és közreműködő munkatársának nevét, így köszönve meg elismerésre méltó teljesítményüket: **Baksy Péter, Balázs Géza, Bárányné Komári**

Erzsébet, Bárdosi Vilmos, Bérces Emese, Bernjak Elizabeta, Bódi Zoltán, Budai László, Czöndör Klára, Dede Éva, Dési Edit, Dudás Mária, Fóris Ágota, Gúti Erika, Horváth Péter Iván, Kalin Golob Monika, Minya Károly, Morvay Károly, Nagy Levente, Pál Dániel Levente, Pármainé Orsós Anna, Pátrovics Péter, Rihmer Zoltán, Simon Szabolcs, Szalai Zoltán, Szamos Réka, Szijj Ildikó, Tölgyesi Tamás, Varga Orsolya, Veszelszki Ágnes, W. Somogyi Judit, Zimányi Árpád, Zoltán András.

Bátran kijelenthetem: mindegyik szerzőtől, szerzőpárostól a témát jól körüljáró, áttekinthető s a szóban forgó nyelv(i kultúra) helyesírási szakirodalmát is gondosan feltüntető beszámolót kaptunk. Persze a szerkesztőkkel együtt – mint erről a 8. oldalon a bevezető tanulmányból értesülünk – mi is sajnáljuk, „hogy sok próbálkozás ellenére nem sikerült nagyon fontos nyelvi kultúrák bemutatására szerzőt találni” (így nem kapunk tájékoztatást a román, svéd, szerb, török stb. helyesírás alakulásáról), annak ellenben külön is örülhetünk, hogy a kötet végén található Kitekintés című rész három, a témához szorosan kapcsolódó tanulmánnyal gazdagít bennünket. Ezekben a hatalom, az informatika és a helyesírás kapcsolatáról, valamint egy különösen érdekes terminológiai kérdéstről, a zenei helyesírásról kapunk hasznos tájékoztatást.

Nagyon tetszik az a szerkesztői ötlet, hogy amiként az előző kötetben mindegyik nyelvnek az ábécéjét köztölték mintegy indításként, így ebben az az összetartó formai elem, hogy a tárgyalt nyelveknek valamelyik jellegzetes, szinte unikumnak számító betűje, ligatúrája áll az egyes nyelvek helyesírásáról szóló tanulmányok élén. Tehát a baszk **tx**, a német **B**, az egészen nyílt hangot jelölő finn **ä**, az archaikus korra visszanyúló latin **Æ**, a tildével ellátott spanyol **ñ** vagy a mi sajátos betűnk, az **Iy**. Hasonlóképpen nagyon örülök egyrészt annak, hogy a kötetben legalább egy szögletes zárójelekbe foglalt bekezdés erejéig szó esik a magyar, illetve székely rovásírásról is, másrészt pedig – s még inkább – annak, hogy már készül is egy nagy összefoglaló monográfia a rovásírásról. Azért tartom ezt fontosnak és jelentősnek, mert napjainkban nagy divat a rovásírásról foglalkozni, s az e témában megszólalók egy részének tudományos vértettségére elég hiányos. Ugyancsak itt említem meg, hogy – ha nem is nagy számban – akadnak a kötetben kisebb-nagyobb „értelmes” sajtóhibák (szókettőzések, ragozási pontatlanságok, ragelhagyások stb.; l. pl. 123, 140, 147, 174, 290).

Végül néhány apró érdekesség a kötet gazdag ismeretanyagából! Megtudhatjuk, hogy a Vizsolyi bibliában azért van néhány lengyel betű is, mert a biblia tipográfusa lengyel származású volt, aki Krakkóban tanulta a nyomdász mesterséget. Arról is értesülhetünk, hogy a franciák többek között a keresztjejtvények és betűjejtvények fejtését tartják a helyesírás elsajátítására különösen alkalmasnak. Elálmlékozhatunk azon, hogy a finneknek nyelvhasználati kalauzduk már korábban is volt ugyan, de az első olyan könyvük, amely pusztán helyesírással foglalkozik, csak alig néhány éve, 2007-ben jelent meg. Továbbá rácsodálkozhatunk arra, hogy a *j* betűt a németek ejtik „jott”-nak, a görög *ióta* nyomán, vagyis a mi „ipszilónista–jottista” helyesírási háborúnk, amely a 18. század végén és a 19. század elején zajlott le, elnevezésében német hatást tükröz.

Szerencsére most nem valamiféle újabb helyesírás háborúról adhattam tájékoztatást olvasóinknak, hanem egy egészben véve minden elismerést megérdemlő, az európai helyesírásokat minden érdeklődővel megismertető, mindnyájunk számára hasznos könyvről. (*Balázs Géza és Dede Éva szerk.: Európai helyesírások. Az európai helyesírások múltja, jelene és jövője. Inter Kht. – PRAE. HU. Budapest, 2009.*)

Grétsy László

Megrendelhető: Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, 30/318-96-66; valamint www.bookline.hu

A szerkesztő közbeszól

Az Édes Anyanyelvünk 2009. decemberi számában megjelent két íráshoz is hozzá szeretnék szólni, és nem a vitatkozás, hanem a kiegészítés, inkább úgy mondhatnám: a másképpen is lehet gondolat jegyében.

„Nem mindig elég a vessző!” – igazít el már az írása címével is Holczer József kecskeméti kollégám, hiszen a „tömbökben” közölt gondolatok tagolása fontos probléma. Sajnos, nem mindig szerencsés az általa javasolt pontosvessző, illetve a kettőspont sem! Vegyük csak az egyik példáját, az 5 tagmondatból álló közlést: „Az agy mindig a pillanatnyi lelkiállapotot rögzíti, ha több a jó élmény, az alaphangulat is általában jobb lesz, ha rossz élmények vannak túlsúlyban, az alaphangulat is negatív szinten rögzül.” Ez kérem, először is inkább két gondolat:

1. Az agy mindig a pillanatnyi lelkiállapotot rögzíti.

2. Ha több a jó élmény, az alaphangulat is általában jobb lesz, ha rossz élmények vannak túlsúlyban, az alaphangulat is negatív szinten rögzül. – Ezek után már csak az utóbbi, négytagú mondat okozhat központoszási problémát, de így, leválasztva a másíkról, már arra sincs szükség, hiszen ezek szorosan összetartozó tagmondatok.

Hasonlóképpen javaslok megoldást több évtizedes szerkesztői gyakorlatom alapján a Zimányi Árpád által felsorolt tanárelnevezések helyesírásával kapcsolatban is. Kétféle szabályt mond föl cikkíró kollégám a mostanában ménkü hosszúra elkeresztelt különböző szakos tanárok elnevezésének helyes írásmódjára: a jelöletlen birtokos szerkezetet és a mozgósabályt. Ezek olyan helyesírási szabályok, melyeket igazából és tudatosan csak a vajtűfülűek ismernek, csak „mi” tudjuk, hogy ezeket miért és mikor kell alkalmazni. A mezei hadak jó, ha eljutnak a 6 szótagig... Sajnos, gyakorló tanárok (talán éppen mozgóképkultúra- és médiaismeret-tanárok) sem ismerik őket, és nem is alkalmazzák.

Ezért én ebben az esetben is azt javaslom: tegyük ki a birtokos jelölést a mondatban: A médiaismeret tanára találkozott a mozgóképkultúra tanárával. Vagy: két tanár tartott órát, a médiaismereté és a mozgóképkultúráé. Stb.

Helyesírásunk az egybe- és különírás, illetve a központosítás tekintetében is pontos megoldást javasol minden helyzetre, de ne feledjük, amikor írunk vagy beszélünk, a stílusunk legyen a meghatározó, és ha ez világosabb, mindjárt egyszerűbbé válik a szavak, szóösszetételek helyesírása is!

Hiszen minden gondolat egy mondat (itt kell a pontosvessző!); és ha nem fogalmazzuk meg világosan a mondandónkat, rossz mondat születik – akkor pedig küzdhetünk a helyesírással, hogy érthetőbbé tegyük; de mégsem lesz az igazi...

Sebestyén Ilona

Nyelvstratégia

Balázs Géza alapvető cikket írt az Édes Anyanyelvünk decemberi számába. Van-e fontosabb ma egy nyelvében élőnek annál, mint hogy anyanyelvünk sorsát biztos pályán lássa.

Biztosabban a mostaninál.

Az írás hangja kissé izgatott, mert a szerző látja, hogy itt is baj van, ott is tenni kéne, amott is folyik ki az élet, dől be a szennyvíz. Ezer témát és teendőt, módot és célt sorol, de valahogy egy elsikkad: az iskola. A nyelvértés, a nyelvművelés második otthona. Volna. Elvileg.

Sorsom úgy alakult, hogy számos helyen tartok előadást különféle témákban. Iskolákba is eljutok gyakran. Faggassanak bármiről, én sem maradok adósuk, mindig fölteszem a kérdést: szeretik-e a magyar nyelvtant? Szekszárdtól a fővárosra át Sopronig és Nyíregyházáig ugyanaz a válasz: nem. Hajdani szociográfusként részletek után is érdeklődöm, és számításokat is hevenyészek. A föl tartott kezek erdeje azoké, akiket nem érdekel e tárgy. A többieknek kb. egy tizede nyíltan utálja anyanyelvének tantudományát, kicsivel kevesebb állítja, hogy szereti. A tanárok hümmögnek, bólogatnak. Aztán amikor egyedül maradok velük, bevallják, ők sem lelkesednek a tárgyükért. Amikor egyetemre kerültek, akkor még igen, de ez a tűz a tanulás során elhamvadt. Sokan meg sem tartják az órákat, pontosabban irodalmat adnak elő helyette. Arany Jánostól, Krúdytól vagy Radnótitól jobban meg lehet ismerni és szeretni az anyanyelvet, mint a nyelvtankönyvektől. Nagyjából így foglalható össze az irodalombarát tanárok véleménye. Miért utálják a nyelvtant? Mert az valami más – mondják sejtelmesen. Az egyetemen spanyolcsizmázzák, csavargatják szavainkat, hogy megfeleljenek mindenféle rokonításoknak, Weöresnél meg hancúroznak, átbusckáznak a fejükön, s átváltoznak – mondja egy fiatalember, aki itt-ott folyóiratokban verselget.

Persze, a gyerekek a versért, a regényért, s úgy általában a könyvért se nagyon lelkesednek... De maradjunk a nyelvnl, a magyarnál, amelynél gazdagabb, bölcsőbb és pajkosabb kevés akad a világon. Gyermekeim két évtizedről tanúskodó nyelvtankönyveit lapozom, és ásitok. Böven írnak pl. a szófajokról, jól jön majd, ha idegen nyelvet tanulunk, de a magyarban az az érdekes, hogy milyen lazák a szófajhatárok! Ha időnk enged, játszom a tanulókkal: tudsz-e egy hangból álló szavakat? *Ó?* Ragozd! *Ózik.* Jó, most csinálj belőle főnevet: *ózés*, melléknévet: *ózó!* Újra igét! Kis szünet után, óvatosan: Ne tessék velem *özözni*... Nagyhajú kislány vált: *ámul*. Elgondolkodnak, majd egymás szavába vágva magyarázzák, hogy úgy kezdődött, hogy valaki eltátotta a száját, s már sorolják is a többiek: *ásít, ácsingózik, áhít, ájul, ámul* – egy fiú közbeszúrja: a szájára ütöttek, és most *bámul!*

Kérem, soroljanak magyar megfelelőket a *kommunikációra*. El sem akarják hinni, hogy egy perc múlva ötvennél tartunk.

De most nem megyünk hatszáz fölé. Játszunk inkább a *kor-ker-kör-kar* gyökcsaláddal. Ki tud idetartozó szavakat? Mindenki hancúrozik, s ontják leleményeiket. Tudjátok, mi a gyök? Nem tudják. A tanárnő valamit sejt, homályosan.

Játszunk-e filozófiát? Tudjátok-e, mit jelent a *magyaráz*? A *helyes* és a *helytelen*? Mit tesz, aki *gondolkodik*? Az *egészség*? A *csilicsala*? Létezhet-e, hogy a magyar nyelvnek van belső szerkezete? Elképzelhető-e egy magyar észjárás?

A végeredmény az, hogy a gyerekek és a tanárok rajongának Nyelvédessanyánkért. Am a kedvest rossz hírbe hozták előttük.

Vajon ki? Jelentkezik-e tettes? Aki nyelvtanunkat a nyelvutalat eszközevé silányította?

Megengedi-e, hogy az iskola arra szolgáljon, amire való: a magyar – a nyelv és a gyermek – művelésének alapvető műhelye legyen?

Czakó Gábor

Kérdések és válaszok

? **Haitiban vagy Haitiben?**
Vagy mindkettő elfogadható?

! A Haiti név vegyes hangrendű. Ezeknél legtöbbször az utolsó magánhangzó dönti el a toldalék hangrendjét, de idegen eredetű szavak esetében gyakori az ingadozás, pl. *fotelban* ~ *fotelben*, *farmerral* ~ *farmerrel*. Vagyis mindkét változat elfogadható.

? **Helyes ez a forma: Baár-Madas-os diákok?** Felmerült kollégáim körében a *Baár-Madasos* forma is, de azt hiszem, ez csak akkor lenne helyes, ha az iskola névadója egyetlen ember lenne, akinek családneve két (kötőjellel összekapcsolt) tagból állna. Az iskola azonban két emberről kapta a nevét: Baár Jánosról és Madas Károlyról. Jól gondolom, hogy a *Baár-Madas-os* forma helyesírását a nagykötőjel befolyásolja?

! A magyar helyesírásban a nagykötőjelnek jelentésmegkülönböztető szerepe van. A nagykötőjel jelzi ugyanis egyértelműen, hogy az iskolának két névadója van (Baár János és Madas Károly). A rövidebb kötőjellel ezzel szemben a kettős (két név mellérendelő kapcsolatából alakult) családnevekre utal, pl.: *Bajcsy-Zsilinszky*, *Endrődy-Somogyi*, *Kerpel-Fronius*, *Konkoly-Thege* (ejtsd: konkoli...).

A melléknévképzős alak írásmódjára vonatkozó útmutatást az Osiris Kiadó Helyesírás című könyvből kaphatjuk meg: „Ha egy személynév két vagy több különírt elemből áll, és így kapja meg a képzőt, akkor meg kell tartani az eredeti nagy kezdőbetűket, s a képzőt kötőjellel kell a név utolsó tagjához kapcsolni: *Eötvös József-i*, *Széchenyi István-i*, *Csokonai Vitéz Mihály-os*, *Sárkányölő Szent György-ös*. Ugyanez vonatkozik a nagykötőjellel összefűzött személynévekre: *Hadrovics-Gáldi-s*.” Ennek analógiájára a Baár-Madas iskolanev melléknévképzős alakja: *Baár-Madas-i* vagy *Baár-Madas-os*.

? **Nemrég vitatkoztunk egy barátommal a kiáltanék, illetve kiáltanák szóalakok helyességéről/helytelenségéről. Kijelenthető-e, hogy minden esetben a kiáltanék a helyes, vagy az élőnyelv a hétköznapi napokban felülírhatja a szigorú szabályokat, és a kiáltanák is elfogadható forma?**

! A kért szavaknak megvan a maguk helye és jelentése a magyar nyelvben. A *kiáltanék* alak a feltételes mód, alanyi ragozás, egyes szám első személyű forma: „Ha meglátnám Erzsit a falu szélén, így *kiáltanék*: ...”. Ezzel szemben a *kiáltanák* a feltételes

mód, tárgyas ragozás, többes

szám harmadik személyű alak: „Ha meglátnának engem, biztosan ezt *kiáltanák*: ...”. A Magyar nyelvhasználati szótár (szerk. Balázs Géza – Zimányi Árpád, Pauz-Westermann, Celldömölk 2007) szócikke szerint az ún. nákolás az igénytelen nyelvhasználatban és a nyelvjárások némelyikében szokásos jelenség. Ez „nyelvjárási szinten elfogadható, de a köznyelvben kerülendő” (176).

? **Mostanában gyakran hallok a magas minőségű kifejezést, amely számomra furcsának tűnik. Egy termék minősége lehet pl. jó, kiváló, rossz, gyenge – de magas? Helyes-e mégis így használni?**

! A *magas minőségű* kifejezésben valószínűleg az angol *high quality* hatása fedezhető fel. Amennyiben tükörfordításról van szó, nem mondhatjuk, hogy a kifejezés hasz-

nálata helytelen lenne, hiszen széleskörűen használatos, nemzetközileg elismert példát követ. A *magas* jelző eredhet még abból a gondolkodásmódból is, hogy a minőséget egyfajta skálán méri (első osztályú, másodosztályú stb.), és ha egy termék ezen a skálán „magas beosztást” ér el, akkor mondható *magas minőségűnek*. De ne feledkezzünk meg a hagyományos, magyaros *kiváló minőség(ű)* kifejezésről se!

? **Minek az alapján lehet eldönteni, hogy mozaikszóról vagy rövidítésről van-e szó, illetve hogy mikor kell utánuk pontot tenni?**

! A Magyar értelmező kéziszótár a következőképpen definiálja ezeket a fogalmakat: „**rövidítés**: 2. Bizonyos szavakat, kifejezéseket helyettesítő betű(csoport); **mozaikszó**: Szókapcsolat, szóösszetétel töredékeiből alkotott szó (pl. MÁV, tévé).” Ebből is látható, hogy jelentős különbség van a két fogalom között. Az AkH. még felhívja a figyelmet arra is, hogy a rövidítések szinte kizárólag írásban élnek, „a beszédben teljes alakjukban ejtjük ki őket”. A mozaikszók esetében pedig „vagy a betűk nevét mondjuk ki egymás után: OTP (...) vagy összeolvasuk a betűket: MÁV.”

Nem minden rövidítést írunk azonban ponttal. Az AkH. 278. pontja alapján nem teszünk pontot a pénzfajták, az égtájak, a gépkocsik országjelzése, a vegyjelek, a mértékegységek elnevezéseinek rövidítése után. A szabályzat megalkotói azt is hozzátesszik, hogy a „ponttal írt rövidítések mellől is elhagyható a pont, ha szótárakban, lexikonokban stb. nagy tömegben fordulnak elő.”

Pölcz Ádám

A címben szereplő latin mondat 29, a magyar csupán 22 betűhely hosszúságú. Az alábbiakban „két legyet ütök egy csapásra”, amikor részben arról írok (mint már többször is), hogy a magyar nyelv tömörítő, nem kedveli a fölösleges szavakat, és ahol lehet, ott a rövidebb kifejezéssel él. Másrészt pedig arról, hogy a bemutatott szövegekből az a helyesebb, amely egyben magyarosabb és többnyire rövidebb is. Természetesen azért a hangsúly nem az utóbbin van, mert arra is akad példa, hogy a helytelen szöveg átfogalmazása magyarosabbra, de hosszabbra sikerül.

Első példám egy szaklapból vettem, ám más közegben is előfordul,

ezért általános figyelmet érdemel: „A gyógyszergazdálkodás az a tevékenység, amely a forgalomba hozott gyógyszereket a mindenkori egészségügyi igényeknek megfelelő mennyiségben hivatott biztosítani.” Nézzük, hogyan mutat ez „magyarul”, azaz magyarosabban: „... az a tevékenység, amely arra ügyel, hogy a gyógyszerek a mindenkori egészségügyi igényeknek megfelelő mennyiségben álljanak rendelkezésre.” A javított szöveg csak néhány betűhellyel lett rövidebb, de lényegesen egyszerűbb. És kikerültük az ide nem illő *biztosítani* szót is.

REPETITIO EST MATER STUDIORUM (ISMÉTLÉS A TUDÁS ANYJA)

Következő példában nagyobb a „megtakarítás”: „... megfelelő törzskészlettel rendelkezett” (38 betűhely). Természetesen az átfogalmazáskor a „csúnya”, ide nem illő *rendelkezett* szót kell elhagynunk: „... megfelelő törzskészlete volt” (28 betűhely).

Menjünk tovább: „... nem kielégítő volta került megállapításra” (41 betűhely). Ebben a mondatban a *került* ige szűr szemet: „...nem kielégítő voltát állapították meg.” Vagy: „Megállapították, hogy nem kielégítő” (34 betűhely).

Egy következő szöveg, amely szintén hosszabb a kelle-ténél, mert egy ige turt ki a helyéről a *történik* ige. Ez csúnya dolog!

A nyomtatásban ez áll: „Az oklevél adományozása évente egyszer történik” (47 betűhely). Kérdezhetnénk: mi történt itt? De a példamondatban a *történik* ige nem helye, hagyjuk ki: „Az oklevelet évente egyszer adományozzák” (40 betűhely).

Tehát lehet magyarosabban fogalmazni, ami – többnyire – még rövidebb is. Így két legyet lehet ütni egy csapásra.

Láng Miklós

Az Anyanyelvápolók Szövetségének közhasznúsági jelentése

Az Anyanyelvápolók Szövetsége (1053 Budapest, Károlyi Mihály u. 16., adószám: 19663155-1-41) ezúton ismerteti 2007. és 2008. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételének módját (adatok ezer forintban):

2007.

A) Befektetett eszközök (67): I. Immateriális javak, II. Tárgyi eszközök (67), III. Befektetett pénzügyi eszközök (-).

B) Forgóeszközök (2346): I. Készletek (-), II. Követelések (30), Pénzeszközök (2316). Eszközök összesen (2413)

D) Saját tőke (1540): I. Jegyzett tőke (1700), IV. Eredménytartalék (-180).

E) Céltartalék

F) Kötelezettségek (873): I. Hosszú lejáratú kötelezettségek (-), II. Rövid lejáratú kötelezettségek (873).

Források összesen (2413)

A Szövetség 2007-ben az állami költségvetésből, illetve annak alrendszereitől, más szervezetektől kapott támogatásokat az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat megjelentetésére, anyanyelvi táborok, versenyek és más anyanyelvi események támogatására, megrendezésére fordította.

A Szövetség 2007-ben vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A 2007. évről készült közhasznúsági jelentés a Szövetség székhelyén megtekinthető.

A 2007. évben az szeptember 1%-ából a Szövetség 502 eFt összeget kapott, ezt az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat megjelentetésére, szerzői

honoráriumokra és a terjesztés költségeire, valamint a Szövetség és a folyóirat honlapjának működtetésére fordította.

2008.

A) Befektetett eszközök (-): I. Immateriális javak, II. Tárgyi eszközök, III. Befektetett pénzügyi eszközök (-).

B) Forgóeszközök (3927): I. Készletek (-), II. Követelések (1279), Pénzeszközök (2648). Eszközök összesen (3927)

D) Saját tőke (3658): I. Jegyzett tőke (1700), IV. Eredménytartalék (-160), VII. Mérleg szerinti eredmény (2118).

E) Céltartalék

F) Kötelezettségek (269): I. Hosszú lejáratú kötelezettségek (-), II. Rövid lejáratú kötelezettségek (269).

Források összesen (3927)

A Szövetség 2008-ban az állami költségvetésből, illetve annak alrendszereitől, más szervezetektől kapott támogatásokat az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat megjelentetésére, anyanyelvi táborok, versenyek és más anyanyelvi események támogatására, megrendezésére fordította.

A Szövetség 2008-ban vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A 2008. évről készült közhasznúsági jelentés a Szövetség székhelyén megtekinthető. A 2008. évben az szeptember 1%-ából a Szövetség 568 eFt összeget kapott, ezt az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat megjelentetésére, szerzői honoráriumokra és a terjesztés költségeire, valamint a Szövetség és a folyóirat honlapjának működtetésére fordította.

A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány közhasznúsági jelentése

(Adószám: 18237993-1-41; honlap: <http://barczi.uw.hu>)

2007.

Nyitó összeg: 260.413,- Ft, záró összeg: 82.168,-

Összes bevétel: 287.000,- Ft. Ebből: adomány: 13.500,-; kamat: 7.000,-; a többi kiadványaink eladásából.

Összes kiadás 539.000,- Ft. Ebből: kiadványaink előállítása: 417.720,-; könyvelés: 50.000,-; könyvvásárlás: 24.060,-; bankköltség: 17.000,-; mikrofilm-átalakítás: 10.440,-; irodaszer: 12.783,-; egyéb költség: 8.761,- Ft.

Kiadványok: BÁRCZI FÜZETEK IX–XV., a XI. füzethez hangfelvétel is.

Rendezvények: Részvétel a Kossuth-szónokversenyen. Kodály Zoltán és a magyar nyelvi műveltség – Emléklés az ELTE Magyar Nyelvi Tanszékével közösen.

2008.

Nyitó összeg: 82.168,- Ft, záró összeg 68.169,- Ft.

Évi összes bevétel 382.000,- Ft. Ebből: adomány: 130.000,-; a személyi jövedelemadó 1%-ából történt felajánlás 34.361,-; kamat: 8.000,-. A többi kiadványaink forgalmazásából.

Összes kiadás: 384.000,- Ft. Ebből: kiadványaink előállítása: 340.000,- Ft; nyomtatvány, irodaszer, fénymásolás: 29.000,- Ft; bankköltség: 8.500,- Ft; egyéb költség: 10.000,- Ft.

Kiadványaink: Bárczi Füzetek XVI.; Szép beszéd CD-ROM; Buvári Márta: Értékelvű nyelvművelés (könyv); hozzájárulás Fehér Bence Szeptember című regényének kiadásához. **Rendezvények:** részvétel, különdíjak osztása a szombathelyi felsőoktatási és a győri középiskolai Kazinczy-versenyen, a Kossuth-szónokversenyen.

Köszönet minden segítőknek!

HÍREK - ESEMÉNYEK

Hírek

L. L. Zamenhof születésének 150. évfordulóján, 2009. december 15-én a Google eszperantó zászlóval fejezte ki tiszteletét az eszperantó kezdeményezője iránt.

*

Lapzártakor kaptuk a hírt, hogy február 17-én, életének 82. évében elhunyt **Szilágyi Ferenc** nyelvész. Szülővárosában, Gyomán helyezték örök nyugalomra. Legközelebbi számunkban emlékezünk rá.

*

Az ELTE fennállásának 375. évfordulójához kapcsolódott a február 25–26-án megrendezett *Egyetemi anyanyelvi napok*. A rendező mai magyar nyelvi tanszék tanárainak rendhagyó előadásai mellett megrendezték a versmondó, a nyelvhasználati, a kiejtési és az anyanyelvtanítási versenyt, de volt egyetemi tájfutás, prezentációpályázat is.

*

Tízéves a Szarvas Gábor asztaltársaság! 2000 februárjában alakult meg **Glatz Ferenc** akadémiai elnök ösztönzésére, **Fábián Pál**, **Grétsy László** és **Balázs Géza** szervezésében az akadémiai klubban működő asztaltársaság. A tízéves évfordulón, 2010. február 18-án, torkos csütörtökön 11 törzstag emlékezett meg az elmúlt évtizedről.

Nyelvészeti könyvek

Balázs Géza szerk.: A nyelvújítás jelvége. Tanulmányok Kazinczy és a nyelvújítás máig tartó hatásairól. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 2009.

Buvári Márta-Mészáros András: Helyesbeszéd. Bárcki Géza Kiejtési Alapítvány, Budapest, 2010.

Czakó Gábor: Magyar–magyar nagyszótár. CZ-Simon Könyvek, Budapest, 2009.

Hajdú Mihály: Családnevek enciklopédiája. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Hoffmann István szerk.: Szülőföld és nyelvi hagyomány. Válogatás Sebestyén Árpád írásából. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézet, Debrecen, 2009.

Kemény Gábor: A nyelvtől a stílusig. Válogatott tanulmányok, cikkek. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Névtani Értesítő 31. Budapest, 2009.

Régi magyar családnevek névgyűjtő szótára. XIV–XVII. század. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009.

Terestyéni Tamás: Kommunikációélet. A testbeszédtől az internetig. Akti-Typotex, Budapest, 2006.

Események

2010. április 9–10. Felsőoktatási intézmények szép magyar beszéd versenye, EKF, Eger

2010. április 9–10. 4. Mercurius Veridicus középiskolai retorikaverseny (Erkel Ferenc születésének 200. évfordulójához kapcsolódva), Református Pedagógiai Intézet, Széphalom

2010. április 15. 14.00 A 44. magyar nyelv hete megnyitója, Vas Megyei Önkormányzat, Szombathely

2010. április 15. csütörtök, 18.30 Szarvas Gábor asztaltársaság, MTA

2010. április 16–18. Középiskolások Kazinczy-versenye, Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr

2010. április 17. Nagy J. Béla országos helyesírási verseny pedagógusjelölteknek, EKF, Eger

2010. április 19. 17.00 Élő anyanyelvünk. Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőinek-olvasóinak találkozója, Vas Megyei TIT, Szombathely

2010. április 23. A magyar nyelv napja, Széphalom

2010. április 25. 10. országos anyanyelv-tanítási verseny. ELTE mai magyar nyelvi tanszék

2010. május 15–16. Az Anyanyelvápolók Szövetsége (ASZ) helyi csoportjainak tanácskozása

2010. május 29. Simonyi Zsigmond általános iskolai helyesírási verseny, ELTE mai magyar nyelvi tanszék

2010. június 17. csütörtök, 18.30 (16.00-tól Szarvas Gábor nap, Jelentés a magyar nyelvről 2010, 18.00-kor az MTA előtt Szarvas Gábor mellszobrának megkoszorúzása, 18.30-tól Szarvas-vacsora)

2010. augusztus 9–15. Országos ifjúsági anyanyelvi tábor, Abádszalók

2010. szeptember 18. Az ASZ helyi csoportjainak évnívító találkozója

2010. szeptember Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában... 16. élőnyelvi konferencia, Beregszász

2010. október 1–3. Semiotica Agriensis 8. Gasztroszemiotika, EKF, Eger

2010. október 7–9. Szarvas Gábor nyelvújító napok, Ada

2010. november 20. XVIII. országos ifjúsági anyanyelvi parlament

2010. november 23–24. Kultúra és nyelv, kulturális nyelvészet. ELTE, Budapest

2011. augusztus 22–27. Nyelv és kultúra a változó régióban. VII. Nemzetközi hungarológiai kongresszus, Kolozsvár

Szótól szóig – lélektől lélekig A 44. magyar nyelv hete, 2010. április 15–23.

A központi rendezvényeket a Vas Megyei TIT szervezi.

2010. április 15. (csütörtök) 14.00 óra, Vas Megyei Közgyűlés, díszterem (Szombathely, Berzsényi tér). Program: Vizi E. Szilveszter: Köszöntő, Pusztay János: Esélyek és veszélyek: globalizáció, EU és a magyar nyelv, Balázs Géza: A nyelvi öröm: beszélgetés, olvasás, írás.

2010. április 19. 17.00 Élő anyanyelvünk. Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőinek-olvasóinak találkozója, Vas Megyei TIT, Szombathely.

A magyar nyelv hetéhez kapcsolódó rendezvények:

2010. április 20. Juhász Judit előadásai: Dózsa György szki., Kalocsa, Nagasszonyunk Katolikus Intézmény, Kalocsa, Tomori Pál Főiskola, Kalocsa, Szent László művelődési központ, Baja

2010. április 27. Balázs Géza előadásai: Vásárhelyi Pál általános iskola, Kecskemét, Katona József gimnázium, Kecskemét, általános iskola, Jakab-szállás

2010. április 23. A magyar nyelv napja, A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

Ódor Ferenc: Köszöntő, Halász Magdolna: Busa Margit Kazinczy-könyvtárának megnyitója, Új Kazinczy-könyvek bemutatója, Zenei anyanyelvünk (emlékezés a 200 éve született Erkel Ferencre).

Kultúra és nyelv, kulturális nyelvészet

Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 3. ELTE mai magyar nyelvi tanszék, 2010. november 23–24.

Kultúra és nyelv kapcsolata végigkíséri a nyelvtudomány történetét, különösen a következő tudományos irányzatok hangsúlyozzák: retorika, stilisztika, etnolingvisztika, antropológiai nyelvészet, szemiotika, szövegten, újabban a kognitív nyelvészet és az interkulturális tanulmányok. Mindezekben leginkább közös a funkcionális-pragmatikus, esetleg didaktikai szemlélet.

A konferenciának az a célja, hogy előadásokkal bemutassa kultúra és nyelv kapcsolatának elméleti és módszertani megközelítéseit, a megközelítések kritikáját, s ezzel termékeny vitára serkentsen. A konferenciasorozat nyitott a különböző elméleti irányzatok előtt.

A szervezők különösen a következő témákat ajánlják az előadók figyelmébe: kultúra-nyelv összefüggései, kulturális evolúció; a világ nyelvi (tudományos, kulturális stb.) képe mint a nyelvtudományi kutatások tárgya; nyelvi szövegek (más jelrendszerek) létrejötte és funkcionálása; beszélt-írott nyelv, orális-írott kultúra; új technológiák hatása a nyelvi kultúrára; nyelv és kulturális identitás; interkulturális kommunikáció; etnolingvisztika, antropológiai nyelvészet; magyar művelődés – magyar nyelv. Teljes kiírás: www.elte.btk.hu, www.manyszi.hu. A konferenciára a következő címen lehet jelentkezni: nyelvkultura@gmail.com.

A legjobb cégnevek

2010-ben is folytatódik Az én cégérem országos cég- és üzletnévverseny. 2010. szeptember 30-ig lehet találo neveket küldeni az EU-33 egyesületnek (agnes.szeke-res@corvinus.hu).

A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

Nyári nyitva tartás: hétfő kivételével 8–16 óráig. Honlap: www.nyelvmuz.hu. Belépődíjak (együtt a Kazinczy Emlécsarnokba és a múzeumba): 400 Ft, kedvezményesen: 200 Ft.

A Hírek, események rovatba szánt információkat a következő címre kérjük eljuttatni: balazsge@due.hu. Lapzárta mindig a megjelenés előtti 40. nap.

Mindenekelőtt a 2009. évi 5. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Radnóti-verscímek. 1. Kis. 2. Este. 3. Sok. 4. Erdei. 5. Rímpárok. 6. Ének. 7. Délről. 8. Együgyű. 9. Sokan. Radnóti tizedik versének címe: Keserédes.

II. Betűkapcsoló. 1. Sárvíz. 2. Zrínyi. 3. Izrael. 4. Leonov. 5. Verőce. 6. Ekevas. 7. Sárköz. 8. Zsarád. 9. Tévere. 10. Eszter. 11. Rébusz. A megfejtésekből kiolvasható nap: szilveszter.

III. Betűrejtvények – mondatba ágyazva. 1. Nevel. 2. Fésű. 3. Délután. (Érdekes módon jó néhány megfejtőnk a Dél előtt megfejtést küldte be. Ez téves megoldás, hiszen a rejtvényben a D betű az L után áll.) 4. Belőtte. 5. Elmegy.

IV. Szójátékos csattanó. A szilvából készülhet szilvórium, az almából almárium viszont nem.

Azok közül a megfejtőink közül, akik beküldött megoldásaikkal elérték a sorsolásban való részvételhez megkívánt 60 pontot, ezúttal a következők részesülnek a Tinta Könyvkiadó által a mindenkori nyerteseknek felajánlott könyvjutalomban: Deák Róbert, Kemece, Szent István út 70/A (4501); Ficzeré Kitti, Kazinbarcika, Barabás M. u. 56. (3700); Gyöngyösi Balázs Péter, Kismaros, Ady Endre sor 2. (2623); Dr. Kis Ellák István, Budapest, Kórákás park 61. I/4 (1157); Kitajka Cecília, Berettyóújfalú, Bessenyei ltp. 13. 2/8 (4100); Oszaczkíné Szammer Beáta, Vác, Veressipkás u. 8. (2600); Somogyi Katalin, Nagykanizsa, Kazanlak 3/b (8800); Szerdi Jánosné, Püspökladány, Kossuth u. 20. (4150); Turjanszky Tapodi Katalin, Kecskemét-Hetényegyháza, Százaszorszép u. 16. (6044); Vadász Gusztávné, a Józsefvárosi Önkormányzat Práter Általános Iskola „Beszélni nehéz” körének vezetője, Budapest, Práter u. 15. (1083). Gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó új feladatai

I. Hétszer hét. Kétszáz éve született az a zeneszerző és zongoraművész, akinek két zongoraművére olvasóink a rejtvény megfejtésével rátalálhatnak. Ha helyesen töltik ki az ábra vízszintes sorait, akkor a bal felső kockából kiindulva átlósan a jobb alsó kockáig elérve egy – a művész hazájára jellemző – páros táncának nevére bukkanhatnak. Ezután a sorok ügyes átrendezésével ugyanabban az átlóban a művészeknek egy más néphez fűződő típusú zenedarabját olvashatják ki. A szerző nevéért, valamint a két zenedarab nevéért egyenként 7-7 pont jár, így a teljes megfejtéssel összesen 21 pontot lehet szerezni!

1. Azilum
2. Tiszti rendfokozat(ú személy)
3. Világűr
4. Táncos megperdülés
5. Tavasznyitó védett növény
6. Mészköbarlangok díszé lehet
7. Ételfésítő eredeti lelőhelye

II. Keresztnévszórejtvények. Olvasóinknak tíz olyan szórejtvényt kell megfejteniük, amelyek mindegyikének megoldása egy keresztnév, más szóval utónév. Egy-kettő közülük talán aránylag ritkán fordul elő, de mindegyik anyakönyvezhető név. A helyes megfejtésért nevenként 2, összesen tehát 20 pont jár.

1. Becézett Erzsébet gyereke
2. Táncmulatság jelt ad
3. Ének a napon
4. Paripa hirtelen meghúz
5. Lyukasztószerszámon
6. A szolmizáció első tagjára
7. Felső végtag álmata
8. Egykettő ismeretlen
9. Szeszital-göngyöleg
10. Növekedés révén ellep

III. Cikcakkban. Olvasóink feladata az, hogy a meghatározásoknak megfelelő szavakkal töltsék ki a mellékelt ábrát. Ha helyesen dolgoztak, akkor a bal felső sarokból kiindulva és cikcakkban lefelé haladva a bal sarokig, majd ugyanígy a jobb felső sarokból a jobb alsó sarokig is cikcakkban haladva Tóth Árpád egy kedves, vidám versének éppen időszerű címét kapják meg.

Megfejtésül mind a hét beírt szót, mind a verscímet be kell küldeni. A helyes megoldás 20 pontot ér.

1. Ragasztó
2. Energiaforrás
3. Fiatal fiú
4. A város régi részén élő
5. Van ilyen (főleg zárt) terület
6. Építmények szilárdságával foglalkozó tudományág
7. Ehhez hasonló

IV. Szójátékos csattanó. Megfejtésül a Téli álom után című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeni. A helyes megfejtésért 25 pont jár.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 86 pont, de már 60 pont is elég ahhoz, hogy a megfejtés beküldője részt vehessen a sorsoláson, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tíz szerencsés megfejtőnk részesül.

A fejtörők megoldását **2010. június 15-éig** tessék elküldeni címünkre (Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 107) vagy a rovat vezetőjének e-mail címére: gretsy@nytud.hu

Minden rejtvényt szerető olvasónknak jó szórakozást és eredményes megfejtést kívánunk a feladványok készítői:

**Grétsy László (II.),
Harmati Gizella (I.),
Láng Miklós (III.),
Schmidt János (IV.)**

NYELVÉSZ • LELETEK

ELV • ÉSZLELETEK

2. Válaszolj a kérdésekre!

 Hol játszik a játékot?

Mit csinál a csősz?

6., javított kiadás

– Vigasztaló és enyhítő. Lázás ínyek csillapítója. Minden szomjúság oltója. Betegek mellett virrasztok, mint ápolónő.

(Kosztolányi Dezső: Zsivalygó természet)

**Második,
javított kiadás**

Megjegyzés nélkül. (Holczer József)

www.osszefogas2010.eoldal.hu Tel.: 20/628-8239, 70/217-4061

1060780

PARKOLÓ ellenőrt keresünk kötetlen időbeosztással Kmét központjába. 30/9459-477.

1061860

TANYÁRA állatok mellé fiatalembert keresek. 70/276-1724.

Ha az ellenőr parkol, akkor menjünk tovább! (Holczer József)

Porzsák nélküli porszívó – porzsákkal! Most mit higgyünk? (Láng Miklós)

Gyógyszer lehet a különleges víz

Új távlatokat nyithat a daganatos gyógyszerek fejlesztésben a deutériummegvonáson alapuló technológia. A kísérletek és klinikai vizsgálatok során szerzett tapasztalatok alátámasztják a speciális víz jótékony hatását.

Már a gyógyszer is lehet daganatos? (A Magyar Hírlap 2009. október 27-i számában akadt rá Wagner Alfréd budapesti olvasónk.)

Élelmiszer-ipari cég nyírtassi telephelyére

csökkentett

munkaképességűek

jelentkezését várja az alábbi munkakörökbe

géplakatos

targoncás

tehergépkocsi-vezető

Önéletrajzokat az alábbi címre várjuk:

Hát ez már egyenesen bűncselekmény! Még csökkenteni is, ami feltehetőleg amúgy is csökken... (Egy nyíregyházi lapban találta Somogyi Józsefné olvasónk.)

Buddhista Főiskola farsangjaaaaaaaaaa!

Időpont:
2010. február 11., 19 óra

Helyszín:
Grund Hostel (Budapest, VIII. ker., Nagytemplom u. 30.)

Koncertek:
Korai Öröm (lemezbemutató koncert)
Ejaculatio Praecox
Meglépetés zenekar
Class'n Roll Band
PÖPPFM Dj

Kötelező megjelenés:
étlen-szomján! (jelmez persze ajánlott)

Belépő: 500,-

Címszavakban:
soproni 350, rumkóla 500, vodkanarancs 500, gintonic 500, jéger 450, becherovka 400, vodka magában 400, ouzó 400!

A világ buddhistái értékelik az örömet, de a szexuális és alkoholista propagandát nem. (B. G.)

KLÁRIS 2009/2

42

Ilyen cukrászdák, kávéházak volt még pl. a KORONA CUKRÁSZDA (Buda) Mikes Lilla eam. szervezésével, ahol neves színészek, írók mutatkoztak be, később kiállításokkal a képzőművészek. Ugyanezt más csoportokkal, kezdő és menő alkotókkal folytatta a METROPOL kávéház, aki a magánalkotóknak is helyet adott, s látogatták naponta.

Ilyen hibák „volt”: *voltak* helyett – *volt*; *amely* helyett – *aki*. (Láng Miklós)

Édes Anyanyelvünk

WWW.ANYANYELVÁPOLÓ.HU
2010. ÁPRILIS

• IFJÚSÁGI MELLÉKLET •

Anyanyelvápolók a neten

Információs társadalmunk rohamosan fejlődik. Számos új szolgáltatás indult az interneten az elmúlt években, így mi sem maradhatunk le, nekilátunk hát az Anyanyelvápolók Szövetsége honlapjait újjáformálni. Az oldalak struktúrája maradt a régi, főleg külső változások történtek és történnek, valamint új funkciókkal bővítjük azokat.

Tehát továbbra is a <http://www.anyanyelvapolo.hu> oldalon érhető el az ASZ hivatalos honlapja, ami immár megújult külsővel jelentkezik. Az új funkciók közül csak néhányat emelnék ki. A főoldalon véletlenszerűen jelennek meg képek galériáinkból. Kis dobozokban helyeztünk el néhány fontos elemet, amelyeket eddig nehezebb volt megtalálni (programok beszámolóit, eseménynaptár, anyanyelvi műsornap-tár, fórum). Most már lehetőségünk van videókat beágyazására is, ami egy „anyanyelvápolós” médiatár vagy videómegosztó előfutára lehet. Akik szeretnék, elmondhatják véleményüket híreinkről a hírek alatti „hozzászólás” gomb segítségével. Minden oldalunkon fellelhető a megosztás lehetősége is, amivel a különböző közösségi oldalakon tudjuk felhívni a többiek figyelmét az anyanyelvápoló.hu-ra. Természetesen nem sorolhatom föl az összes új funkciót, inkább biztatok mindenkit, hogy látogassa meg az oldalt és fedezze föl!

A fejlesztések a továbbiakban is folytatódnak. Jelenleg az Ifjúsági Tagozat honlapján (<http://aszisz.anyanyelvapolo.hu>) dolgozunk, majd sort kerítünk az egyes anyanyelvi műsorok (Szóról – szóval, Nyelvőrző, Nyelvédesanyánk) lapjára (<http://musorok.anyanyelvapolo.hu>), az Édes Anyanyelvünk folyóirat oldalára (<http://edesanyanyelvunk.anyanyelvapolo.hu>), valamint egy új rejtvenyjátékot (<http://rejtveny.anyanyelvapolo.hu>) és egy webnapló szolgáltatást is szeretnénk elindítani, aminek segítségével például helyi csoportjaink készíthetnek saját weboldalt, de bármely tagunknak is lehet személyes oldala anyanyelvapolo.hu végződéssel és villámposztacímme. A fejlesztéssel kapcsolatos véleményeket szívesen fogadjuk fórumunkban (<http://forum.anyanyelvapolo.hu>) vagy a posta@anyanyelvapolo.hu villámposztacímen.

Terjéki Tamás

Kazinczy-túra 2009

2009 a magyar nyelv éve volt. A Magyar Irodalmi Hagyományápolók Országos Egyesülete különleges módját választotta a megemlékezésnek: túrát szervezett fiatalok számára. Két hét; több mint 1300 km; 34 Kazinczy-emlékhely – ennek lehetett részese az a 24 középiskolás diák, aki a túrázók közé tartozhatott, így én is.

A Kazinczy-emléktúra május 18-án indult Érszemjénből. Minden egyes emlékhelyen egy-egy diák csatlakozott, aki lakóhelyét képviselte. Ennek köszönhetően a túrázóknak kezdetben maroknyi csapata egyre gyarapodott. Vácra az ötödik napon érkeztek, tizenegyen. Mögöttük voltak már Kelet-Magyarország települései: Almosd, Derecske, Debrecen, Tokaj, Mád, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Széphalom, Alsóregmec, Göncruszka, Miskolc, Eger, Karancslapujtő, Ludányhalászi. Vácott emléktáblát avattunk Kazinczy tiszteletére. Az ünnepségen megkaptuk a legutóbb csatlakozott túrázótól Ludányhalászi „szellemi ajándékát”, egy Kazinczy-idézetet. A rendezvény „vándorzászlójára”, ami most már A Magyar Nyelv Múzeumában található, felkötöttem városom szalagját, majd Kazinczy egykori útját követve városnézés következett. Másnap reggel indult tovább a kis csapat Pécelre, ahol a Ráday-kastély parkjában körtefát ültettünk. Körtefát, mert Kufsteinből Kazinczy körtemagokat küldött haza a kertjébe. Utunk Budára majd Pestre vezetett. Innen Esztergomba zötyög-tünk a busszal, hogy felsétáljunk ahhoz a bazilikához, amelynek épülő falait Kazinczy is láthatta; innen Tatára, Győrbe utaztunk. Jártunk a pannonhalmi apátság régi könyvtárában; Balatonfüreden, ahol ugyanúgy vihar fogadott bennünket, mint évszázadokkal ezelőtt nyelvújítóinkat. Szántódról Bugyi felé vitt minket a busz, majd Abonyban a megemlékezés után elköszöntünk sofőrünktől, lovaskocsikra ültünk, így tettük meg az utolsó kilométereket a túra utolsó állomása, Tápiógyörgye felé. Ezen a kedves kis településen két napot töltöttünk. Méhészkedtünk, kikocsikáztunk a határba, s hogy a szellemi táplálék is meglegyen: neves előadók látogattak el hozzánk, hiszen ekkor zajlott a Kazinczy-emlékülés, melyet a Magyar tanárok Országos Egyesülete szervezett. Egy teljes nap pedig a megmérettetésé volt: a túrázók vetélkedőn adhattak számot frissen szerzett ismereteikről. Ennek tétje egy bécsi utazás volt, amin a legjobb tíz diák vehetett részt. Amikor megtudtam, hogy én is utazhatok, persze nagyon örültem, de amikor másnap elindultunk, már nehezebb volt a szívem, hiszen nem jöhetett mindenki, s persze hiányoztak az új barátok, a már-már megszokott társaság.

Elmondhatom magamról, tíz napig a felvilágosodás, a nyelvújítás korában éltem, hiszen mindenütt Kazinczy-nak és kortársainak emlékeibe „botlottam”. Ez persze nem is baj, hiszen – amint a budai polgármester köszöntőjében felhívta rá a figyelmünket –: „Mi mindnyájan, akik magyarul gondolkozunk, beszélünk, írunk, tartozunk Kazinczy-nak!” A túra részletes naplója és a fényképek megtalálhatók az ASZISZ honlapján: <http://aszisz.anyanyelvapolo.hu>

Kende Adrienn

Az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának hírlevelét Kerekes Barnabás szerkesztette.

Csak az idegen szép?

Érettségi találkozón voltam. A 15 éve végzetek jöttek össze egy kis számvetésre, örövendezésre, s megdöbbentettek azzal, hogy rám is számítottak.

Egy hirtelen támadt ötlettől vezérelve megkértem a jelenlévőket, írja föl mindenki a gyermekei számát és a gyermekek nevét.

A gyermekáldás nagyjából az országos átlagnak megfelelő (sajnos). Olyanok is vannak, akiknek nincs gyermekük, mert függetlenek még, vagy idáig nem született utódjuk. A családok 90%-ában egy vagy két gyerek van, a nemek szerint nagyjából fele-fele arányban. Ketten mondhatják magukat nagy családosnak, három-három csemetével.

Nem öröndetes statisztika, de nem szorul különösebb magyarázatra.

A neveket felsorolom, ahogyan a papíromon áll: Blanka, Sára, Luca, Renátó-Adrián, Daniela-Marietta, Péter, Zsolt, Zsuzsanna, Zétény, Zalán, Petra, Rebeka, Emma, Tamás, Katalin, Csenge, Bianka, Gergő, Bence, Virág, Máté, Benedek, Kata, Borbála, Bálint, Dániel.

Amikor a nevek listáját végigfutottam, nagyon elámultam. Bölcsődébe, óvodába, iskolába kísérve unokáimat, én ilyen neveket hallok: Patrik, Kevin, Alexandro, Kai, Ariel, Klarissza, Dzenifer, Dorina, Armand, Polli, Vanessza, Valentin stb. Úgy látszik, a mai szülőknek csak az idegen, szokatlan hangzású név a szép, ez vált divattá, egy-egy gyerekcsoportban már ezek az idegen nevek vannak többségben. A média pedig még jobban erősíti ezt a „modern” irányzatot. Az én listámban is előfordul egy helyen idegen keresztnév, de a Renátó-Adrián, Daniela-Marietta névpárokat viselő két kisgyerek édesapja olasz. A többi név zene fileimnek.

Vajon a találkozón részt vevő fiatal szülők miért választottak másként, miért mertek szembemenni a divattal? Csodálkozó megállapításomra visszakérdeztek: Miért tetszik csodálkozni? Annak idején osztályfőnöki órán mi erről is beszélgettünk a tanár úrral! Hogy a neveknek is ritmusa, dallama van; nem mindegy az sem, mit mivel párosítunk. Hogy a hagyományos névválasztás nem lenézendő maradiság, hanem tiszteletadás az őseinknek.

Ilyen egyszerű volna a megoldás?

Miklós Józsefné

Baj van

Egyre többen panaszkodnak magatartás-, érintkezéskultúránk fogyatékoságai miatt. Számolatlanul sorolják az eseteket, amelyek kinek-kinek szomorúságot okoztak, más történések meg felháborítják a „szenvédő alanyokat”. Természetesen a leggyakrabban a fiatalokat éri kritika. Azért „természetesen”, mert mindig is jellemző volt, hogy a középkorúak és az idősebbek rendre neveletlennek, bárdolatlanok találták a „felnövekvő nemzedéket”; másrészt a tizenéveseknek betanuló, a társadalmi érintkezés szabályait tanuló serege – tudatlanságból (?), vagy mert életkorából fakadóan lázadt (?), vagy pusztán „polgárpukkasztásból” (?) – sokszor rá is szolgált az elmarasztalásra. Azaz: nem adta át helyét a tömegközlekedési eszközökön, hangoskodott, kihívóan viselkedett, illetlen, izléstelen megjegyzéseket tett, trágár volt és durva stb.

Aztán ezeknek a fiataloknak egy része – mikor felnőtt – „megtanult viselkedni”; másoknak – ez még örömtelibb – magatartásuk természetes részévé vált a másik ember tisztelete, s már reflexszerűen tették a jót; egy harmadik csoport meg semmit nem tanult a korábbi hibáiból, felnőttként is ugyanolyan megbotránkosztóan viselkedett, mint tizenévesként, csak most már a gyerekeire, a körülötte élő ifjakra nézve „veszélyforrásként”, mert a felnövekvők számára egyben példát, követendő mintát, normát is jelentettek a cselekedetei.

Az alábbi rémisztő esetek jelzik, hogy a faragatlanság, az embertelenség nem az életkortól függ. Vannak ösztönösen, természetes intelligenciájuktól vezetett gyerekek, fiatalok, akik érzik, tudják, mi a helyes egy-egy helyzetben (mások a fentebb felsoroltak vagy egyéb okok miatt nem tudják); s számolatlanul akadnak olyan felnőttek, akiket jobb nem követni, akik – mint majd látjuk – veszélyes „ideológiagyártással” tetézik a bajt. A két rövid történet – sajnos – nem kitaláció. Az egyiknek szem- és fültanúja voltam, a másikat egyik szavahihető kollégám mesélte feldúltan, egy-két órával a történések után.

A történet hétköznap reggel, Budapesten a 4-es villamoson játszódik. 30–40 év körüli édesapja 8–10 éves forma kislányával száll föl a járműre. Egymással átellenben helyet foglalnak. (Nincs zsü-

foltság a villamoson, de többen állnak, felnőttek is.) A kislány mozdul, hogy átadja a helyét, de édesapja rászól:

– Maradj ülve, ne add át a helyed, te is fáradt vagy!

Majd monológba kezd:

– A vidékiek régen kitalálták, hogy a gyerekek át kell adnia a helyét a felnőtteknek a járműveken. Szóval... régen ezt kitalálták, de nincs igazuk... Tudod, 50–60 éves néni, bácsik sétálgatnak napközben, ők nem fáradnak el. A gyerek elfárad, úgyhogy csak üljél nyugodtan!

Ezt követően feláll a helyéről, s a mellette álló kislánynak felkínálja azt. Mivel a leánya édesapja csendes visszautasítással elhárítja a felkínált helyet („Köszönjük szépen, maradjon csak!”), „főhősünk” visszahuppan az ülésre. A következő megállónál apa és leánya leszállnak a villamosról.

A másik történet. Budapest egyik forgalmas terén egy idős asszony három csomaggal a kezében igyekszik át a zebrán. (A gyakran errefelé járóknak köztudomású, hogy itt a jelzőlámpa a gyalogosoknak hamar pirosra vált.) Siettében a néni megbotlik, térdre esik, a piacon vásárolt gyümölcsök, péksütemények szerteszét gurulnak. A mellette haladó három fiatalember egyike felkiált: „Né, hogy eltaknyolt a nyanya!” Majd nagyot nevetve tovább-siet társaival.

A leírtakat nem kívánom elemezni, kommentálni, de talán nem haszontalan elbeszélgetni róla az osztályban, szakkörön, baráti körben, családban és másutt.

Kerekes Barnabás

Csillagom és kis egérke Az anyanyelvi versenyek haszna

Már több mint tíz éve annak, hogy Kazinczy-érmet nyert Győrben a határon túli tanulók kategóriájában Kúti Kornélia, aki ma is a vajdasági Óbecsén él. Az anyanyelvvél való kapcsolata azonban az elmúlt évtizedben mit sem változott. Az internet segítségével kerestem fel a most harmincéves, ma már Pivniciski Kúti Kornéliát, aki már férjnél van, és kislányát, Katharinát a magyar anyanyelv szeretetére neveli.

– Hogyan emlékszel vissza a győri Kazinczy-versenyre?

– Nemcsak Magyarországon, de a Vajdaságban és szerte a világban sem szerveztek a magyar ajkúaknak érdekesebb és nívósabb versenyt. Mivel a hivatásom gyógyszerész, ma már nem foglalkozom annyira a magyar nyelvvel, nyelvhelyességgel, de büszke vagyok arra, hogy most is helyesen használom anyanyelvemet. Gimnazista koromban bizonyítottam, hogy ezt bárki megteheti.

– Milyen szöveggel érted el ezt a sikert?

– Illyés Gyulától olvastam fel részletet egy prózából, melynek címe: Hála a második nyelvért. És nagyon magaménak is éreztem ezt a szöveget, mert arról szólt, hogy Illyés Gyula az idegen nyelvet nem tanulhatta meg tökéletesen, hanem mindig magyaros kiejtése volt annak a franciának, angolnak, amit beszélt.

– Férjed szerb származású, így talán nehéz megőrizned a magyarságodat. Vagy ő is tud magyarul?

– Magyarul gyengén tud. Most tanul, mert van egy kislányom, Katharina. És ahogy őt tanítom beszélni, a férjem velem együtt tanulja a magyar nyelvet, és remélem, hogy ezt sikerül is elsajátítania. Azok a gyerekek, akikhez sokat beszélünk magyarul, könnyedén megtanulják a nyelvet. Itt a szülők szerepe nagyon fontos, hogy gazdagítsák a kultúrájukat, szókincsüket, nyelvhaználókat. Ha két nyelvet elsajátítanak kiskorukban, akkor nem okoz majd gondot a harmadik vagy negyedik nyelv megtanulása sem.

– Most is lelkes nyelvőr vagy?

– A legfontosabb az, hogy mindenki a saját családjában a gyerekeinek az anyanyelvet átadja. Azzal, hogy a saját anyanyelvét jól megtanulja, a többi nyelvet is tisztelni, becsülni és szeretni fogja. Férjemmel egyébként nagyon sokszor beszélgetünk a nyelvekről, gyakran összehasonlítjuk a szerb és a magyar nyelvet, így sok-sok érdekességre bukkanhatunk. Például a magyar nyelvben a kisbábát csillagomnak becézik, a szerbben azt mondják: „máli mality”, ami azt jelenti „kis egérke”. Ez igencsak szórakoztatónak tűnik, hiszen a magyaroknak nevetséges az egérke, a szerbeknek pedig a csillag lehet az.

Brézai Zoltán

Ragasztó-nyelv

A nyelvtanárok nehéz és kitartó munkájukkal megtanították, hogy nyelvünk agglutináló, tehát ragasztó nyelv. Ez azt jelenti, hogy a toldaléket a szótóhoz ragasztjuk, nem külön álló szóban jelezzük, így a szóképzés és az összetételek gazdagsága jellemzi nyelvünket.

De ezt a fogalmat egy pillanatragasztót gyártó cég egy kicsit átértékelte. Használati utasításukban ugyanis egy saját nyelvet fejlesztettek ki, mely valamelyest hasonlít a magyarra, ám ahhoz túl sok az eltérés, vagyis hiba, hogy magyar nyelvűnek mondhassuk.

A helyesírási hibák felett sajnos sokszor átsiklunk. A rengeteg vesszőhiba mellett a rövid és hosszú magánhangzók helytelen használata a leggyakoribb. Például „illeszkedő felületü; bőr; műanyag; tüvel”, és még sorolhatnám. A „zsir-por-, és egyéb szennyeződésektől” mondatrész többszörösen hibás. Nem elég, hogy a zsírt helytelenül írták, de a vessző is rossz helyen van. Annak elhelyezési logikáját több szempontból sem értem: a felsorolásnál köztudottan vesszőt teszünk a tagok közé, valamint azt is „mindenki tudja” (ezek szerint ők még sincsenek ezzel tisztában), hogy az *és* kötőszó elé nem teszünk, ha az a felsorolás utolsó tagja elé ékelődik be. Ilyen a *vagy* kötőszó is (ha nem páros), ők mégis így írták: „öntudatlan, vagy görcsös állapotban”.

A másik sokszor elkövetett hibájuk, hogy betűket hagynak ki vagy kevernek össze. Ilyen például az *estén az esetén* helyett. Ez értelmes szó, ám a „Nem alkalmas polietilén, propilén, teflon és szilikon felületek estén.” mondatban nem hiszem, hogy a napszakra gondoltak. A „használat” szóból hiányzik a magánhangzó, valamint az „Elsősegélynyújtás” is ugyanígy betűhiányban szenved. A más-salhangzó-torlódás miatt nemcsak furcsán néz ki, de minden tisztelem azé, aki ezt kimondja anélkül, hogy beékelne egy magánhangzót.

A betűkeverésre több példa is van, ami miatt elég humorossá vált a szöveg: „gyros és erős ragasztásra”. Ez a két szó jelzőként funkcionálna, de az elírás miatt más jelentést kapott. Ugyanis a gyros egy keleti ételfajta, melynek nem sok köze van a ragasztáshoz. „Használati útmutató: Használat előtt csavarjuk le a kupakot, a mellékletil tüvel...” Ez többszörösen hibás mondat. Az „útmutató” új szó (számomra legalábbis eddig ismeretlen volt), én az *útmutatót* használom. A kettőspont után csak akkor használunk nagybetűt, ha tulajdonnév követi. A „clött” szintén „nyelvújító” szó (negatív és átvitt értelemben). A vessző itt felesleges, mert a mondat alanya a mellékelt *tü* (helyesen *írva*), nem kell leválasztani. A „mellékletil” lehet, hogy egy új kémiai anyag, én tanulmányaim során nem találkoztam ezzel az etilfajtaival. A *tüvel* rövid *ü*-vel szintén hibás. A betűkeverésnél említeném még a „Jöl illeszkedő” és a „Kerülui” kifejezéseket. A „meiegvízvel” is érdekes gondolatokat támaszt. A nyelvjáráskor jutottak eszembe. Először a diftongusos ejtés, de rájöttem, hogy nem egészen az. Aztán az *l, r, j* hangok nyújtó hatása, de ez sem jó, mert nem hosszú magánhangzókat használ helyette, hanem rövidet, így ezeket kizárva, maradtam a helytelen írásmódnál.

A központoszást sem mindennapi szabályok szerint oldották meg. A már említett vesszőhibákon kívül találtam még érdekes dolgokat. Ilyen a „szem- és bőrizgató hatású, izgatja a légutakat, Használat közben enni, inni stb...” mondatlálkozás. Véleményem szerint ez két külön mondat lenne, de akkor miért vessző van pont helyett? Ha pedig egybetartozik, akkor miért használ nagybetűt?

Számomra az utolsó bekezdés a legkritikusabb:

„Elsősegélynyújtás: Öntudatlan, vagy görcsös állapotban lévő beteggel folyadékot itatni nem szabad. hánytatnt tilos a ragasztó használata során Amennyiben az ujjak összeragadtak, ne tépjük szét. Hanem bőséges meiegvízvel, majd acctonnal öblítsük le.”

Ebből már idéztem korábban is, azokat nem ismétlem, ám más hibákat is észleltem: a kettőspont után ismét nagybetűt használ, ami itt is indokolatlan. De a mondatkezdő szó kisbetűvel íródott, pedig ott szükséges lenne a nagy. A mondatindító szóban más probléma is található, a már többször említett betűcsere, az *i* helyett *t*. Ha végigolvassuk a rosszul indított mondatot, feltűnik, hogy értelmezésében is vitatható. Nem értem, miért kellene valakit hánytatni ragasztás közben. Ugyanis ebben a formában, amikor használja a ragasztót, tilos. Nem hiszem, hogy ez valakiben is felmerül, vagy készíttést érzett volna az említett cselekvésre, hogy azt tiltani kellene. (Ha mégis, akkor szerintem forduljon orvoshoz.)

Az utolsó mondatban szintén találtam kivétlenül. Szerintem ez az előzőhöz tartozik, nem kellett volna szétválasztani. S a már említett „meiegvíz”-en kívül az „accton” sem helyes, az „öblítés” pedig hosszú *i*-vel írandó.

Nem emeltem ki az összes hibát, de azt hiszem, így is sikerült érzékeltetnem, mennyi helytelenséget és rendellenességet tartalmaz ez a rövid termékismertető. Ami meglepett, hogy a vonalkódja „5 99”-cel kezdődik, eszerint magyar termék. A készítő, azt gondolom, félreértelmezték a ragasztó nyelv fogalmát, létrehoztak egy sajátosat a saját termékük számára.

Kern Fanni

Helló? Kikérem magamnak!

Magyarországon szerzett furcsa tapasztalatomról írok. Szlovákiában élek, három éve jöttem Magyarországra tanulni. A mindennapi életemben szerzett tapasztalataim egyike az volt, hogy a magyarországi emberek mennyire kedvelik a tegeződést. Ez a forma túlságosan is háttérbe szorítja a magázódást. Sokszor előfordult velem, hogy ha ismerőseimmel betértem egy üzletbe, figyelmeztettek arra, hogy nehogy „Jó napot!”-ot köszönjek a negyven év fölötti eladónak, mert még megsértődik.

Könyörgök! Én 18 éves vagyok, az illető akár az apám is lehetne! Egy barátnőm elmesélt nekem egy másik megbotránkozató esetet, amelynek fültanúja volt. A történet a következő. Egy idős úr bement egy boltba, és „Jó napot!”-ot köszönt, mire a 35 év körüli elárúsító kisasszony „Helló!”-val felelt neki. Szerintem megdöbbenő a tiszteletnek ilyen mértékű hiánya!

Nem tudom, honnan jött ez a magyarországi szokás, mert én a szlovákiai magyarok körében nem ezt tapasztaltam. Szlovákiában nem tegeznek le egy 40 éves embert a korombeliek, csak ha engedélyt kapnak rá. Elképzelhetőnek tartom, hogy ez a szokás az Amerika-utánzás egyik tünete. Csakhogy míg az amerikai angolban ez természetes, addig a magyarban korántsem az; s bár ezt sokan elfelejtik, mi magyarok vagyunk!

Nem szabad megfélekednünk a mások iránti tiszteletadásról, hiszen ha másokat nem tisztelünk, magunkat sem tisztelhetjük.

Tóth Eszter

Jókai Mór Gimnázium, Parlando szakkör, Komárom

REJTVÉNY

Kedves Rejtvényfejtők!

Állatos táblázatunkat a kapott levelek tanúsága szerint nem is volt egyszerű kitölteni.

A libanyáj és a libafalka megoldást egyaránt elfogadtuk, mert mindegyik általánosan használt kifejezés. De pl. a kondás helyett nem lehetett pásztor írni, mert feltétel volt, hogy minden felsorolt szót fel kell használni a táblázat kitöltéséhez. Ami viszont nem volt a felsorolásban, azt nem lehetett beírni. Így próbáltuk megelőzni, hogy számtalan variációt küldjenek be kedves megfejtőink, nagyon megnehezítve a dolgunkat.

Akadtt, aki öt-hat elnevezést is megírt nekünk egyetlen állatra, szebbnél szebbeket. Köszönjük. Ha a megadott szó is köztük volt, természetesen elfogadtuk a megfejtését.

Lássuk hát a jó megoldást!

	Állatfaj	Hím állat	Nőstény állat	Utód	Közös-ségük	Őrzőjük
1.	disznó	kan	koca	malac	konda	kondás
2.	birka	kos	anyajuh	bárány	nyáj	juhász
3.	kecske	bak	nőstény	gida	nyáj	pásztor
4.	kutya	kan	szuka	kölyök	falka	-
5.	liba	gúnár	tojó	pipe	nyáj vagy falka	pásztor
6.	ló	mén	kanca	csikó	ménés	csikós
7.	szarvas-marha	bika	tehén	borjú	gulya	gulyás

Jutalmazottak: Általános Iskola, Beszélni nehéz kör, Borjád; Kiss Tiborné, Szombathely; Kátai B. Szabolcs, Csanytelek, Balassi Bálint Gimnázium, Aranyosok köre, Balassagyarmat; Závoczi Júlia, Veresegyház. Gratulálunk!

Új rejtvény!

Olvassa el figyelmesen az alábbi levelet, az első betűjétől az utolsóig! 90 magyar település neve rejtőzik benne. Valamennyit olyan alakban találhatja meg – tehát nem toldalékos formában –, ahogyan valóságosan is létezik.

Kérjük, barangolja be szép hazánkat e játék segítségével, keresse meg a rejtőzködő falvakat, városokat! Jó utazást kívánunk!

Szerelmesmetes uram!

Sáros lovas siet hozzád, hogy e levél hamar érjen kezedbe. A hont védeni légy bátor, nagy a tét!

Velem nincs baj. Až ősi lak áll, a négyes alap erős. A torony téglás, galambok ülnek a tetőn. Až udvar tágas, gödre nincs, közepén kőkút, körötte korlát, a káva peremén zöld moha. Békés hely.

A dombos birtok meszes, rosszul terem, sáska is járta. De ne bánd, a hét halom melletti csurgó vize bő, a patak sebes folyás. Partja fás, bokros, szép liget nőtt mára, nem tar a vidék, sok a gomba is. A tóban kárász, keszeg úszkál, nádas övezi. Mellette szép kert, kék som, komló, tők, piszke virít benne. Árpás meződ csősz vigyázza, mérges, ha idegen bak megdézsmálja, heves a vére.

Három fiad már nyalka legény. Gyula jó lövő, kedvence a nyúl és a szarvas. Jenő a fűdas, darvas, madaras helyeket kedveli. Oros az olasz ötvös munkáját lesi szívesen, bár lehet, hogy hajós lesz. Až ács, a tármok és a pap már vének, ez kicsit fáj. Až aszaló és a fonó jól működik. Kécskéd szapora, a sonkád elfogyott, de szalonna és rum még akad. A kulcs nálam van, asszonyod jó ör, ne félj!

A sarud nem szakadt el? A telek hidegek-e arra? A szűr és a bekecs - amit a mör víz neked -, jó meleg.

Érd meg a győzelmet! Hazavárlak!

Forró öféléssel, hitess asszonyod, Zsuzsánna.

Kéft Palotás, az 1678-dik esztendőben, császár hátyában

A barangolás után ne felejtse el megírni a megfejtést!

Cím: Jókai Mór Gimnázium, Parlando szakkör, 2900 Komárom, Tánacsics M. u. 32.

A beküldési határidő: 2010. május 31. A helyes megfejtők közül ötven könyvjutalomban részesülnek.

Üzenet Lészpedről

A leszpedi iskola egyik román tanító nénijével (Ramona) indítunk újtárá egy pályázatot, aminek a lényege a helyi hagyományok ápolása, megőrzése lenne. Számára a pályázat fontos, számomra az itteni, leszpedi (és tágabb értelemben moldvai csángó) hagyományok megőrzése, valamint egyértelmű hasonlóságának kimutatása a más magyarok lakta vidékekkel. Nagyon fontos lenne, hogy romániai magyar tanítványintézetek is legyenek ebben a „projektben”, hogy gyerekeim többszörösen megbizonyosodhassanak arról: mások is tanulnak és beszélnek magyarul Romániában. Ugyanakkor anyaországi iskolákat is be akarunk vonni, mert az ő jelenlétük az itteni román kollégák számára is egyértelműen képviseli a magyarságot, a magyar partnert.

A pályázatot a Bákó megyei tanfelügyelőség jóváhagyásával és beleegyezésével, valamint részvételével hirdetjük meg, ezért némi pontokat is lehet a román oktatási rendszertől követelni. (A „projektben” román iskolák is részt vesznek, jó lenne azt látnom, hogy a moldvai magyarság miben hasonlít ehhez vagy ahhoz a kultúrához, remélve, hogy az eredmény meggyőző lesz.)

A pályázat indulási szakaszában bizonyos egyházi ünnepek rajzban történő megőrzése lenne a feladat (Mikulás, Karácsony, húsvét). A további teendőket majd menet közben egyeztetjük. A lényeg, hogy a beérkező munkákat kiállítjuk, majd körbeküldjük mindenkinek, hogy mások is rendre szemlélhessék a többiek munkáját. Vándorkiállítás lehetne a szakszerű megnevezése. Bízom benne, hogy a közös munka eredményét bármelyik résztvevő büszkén mutathatja majd fel hivatalos fórumokon is.

Először arra kérnék mindenkit, hogy jelezze részvételi szándékát, adja meg a kapcsolattartó személy e-mail címét és mobilszámát, az iskola hivatalos megnevezését, hogy rövidesen körbeküldhessem a pályázat adatlapját, ezt mindenki lepecsételhesse és iktatószámmal lássa el. Abban már most tudnátok segíteni, hogy magyarul egy szépen csengő megnevezése legyen a pályázatnak. Románul így van: De la lume adunate si-napoi la lume date. Amiből én erre gondoltam: Szájról szájra, szájból szájba; vagy: Mi is kaptuk, továbbadjuk...

Köszönettel, **Márton Attila**,
lészpedi tanító bácsi